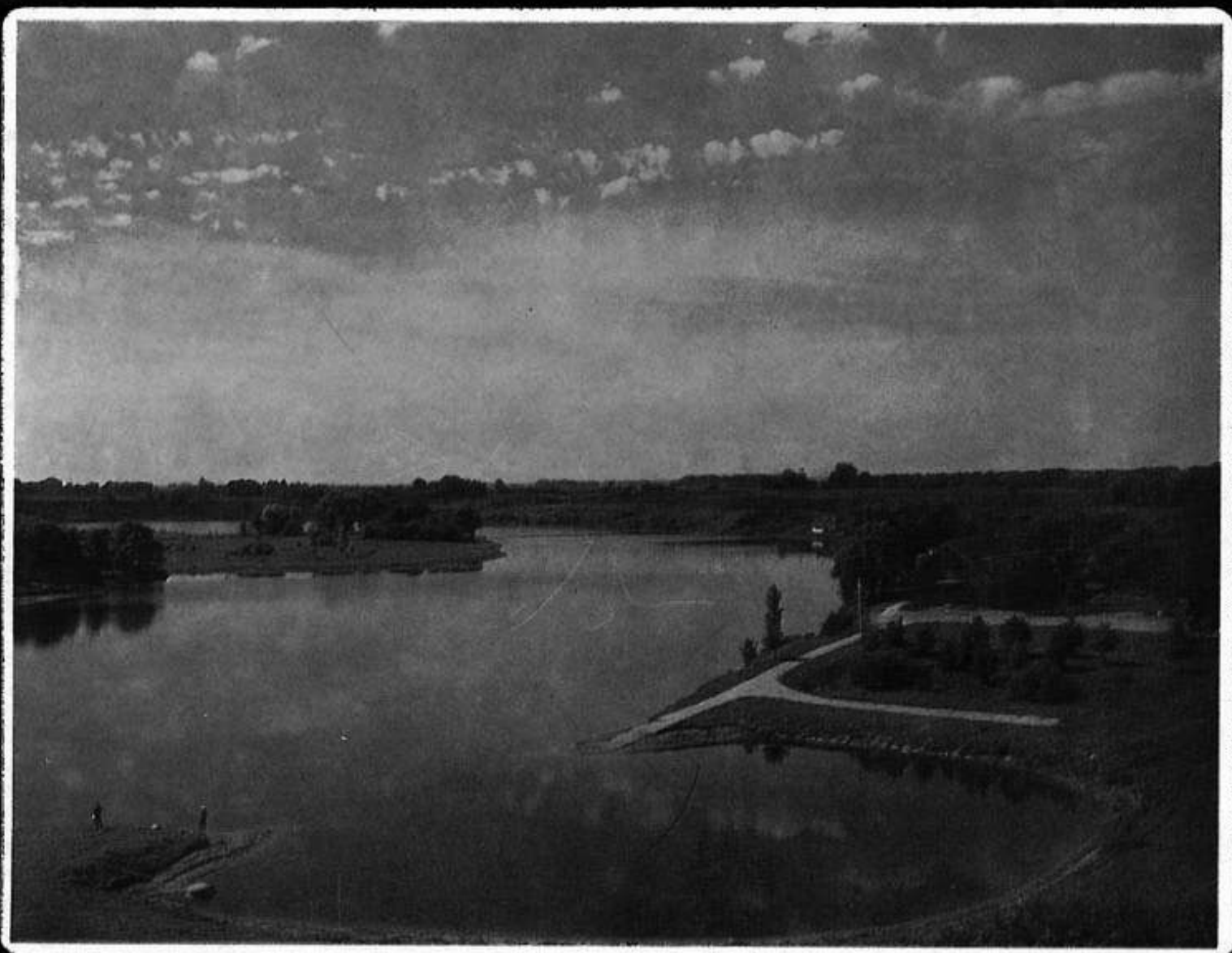

Gracius Kneizevičius

KAPSUKO RAJONAS

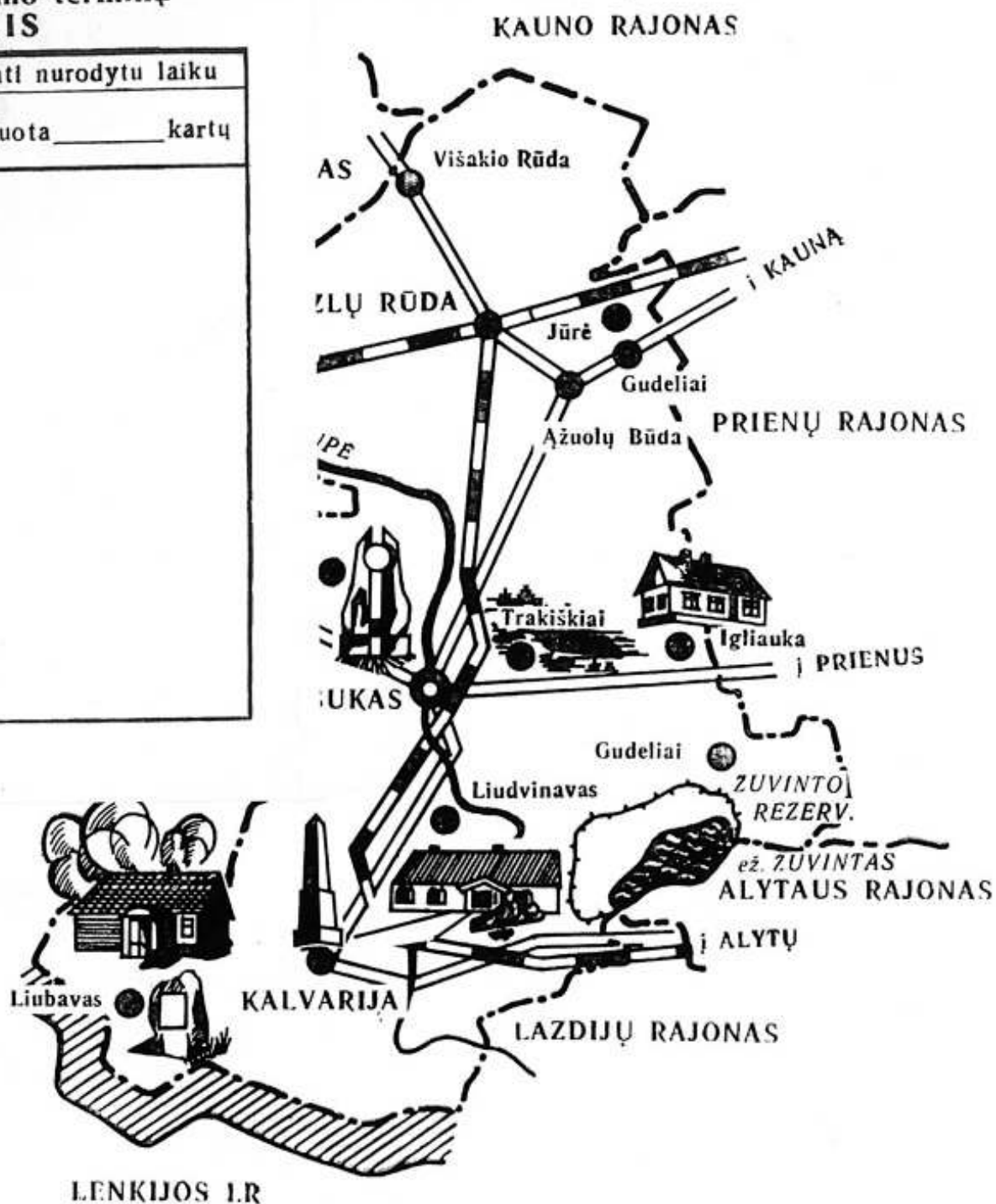
Knygos gražinimo terminų LAPELIS

Knygą prašome gražinti nurodytu laiku

Anksčiau ši knyga išduota _____ kartų

89. 01. 05 / 1823
30. 1. 91 / 4184
91. 11. 23 / 4303
91. 11. 23 / 4304
17. XII. 99 / 138
— II — 172-V

„Raidė“

Gracius Kneizevičius KAPSUKO RAJONAS

Fotonuotraukos

ANTANO VASINAUSKO,
VYTAUTO ŽUKAUSKO
ir JONO DANAUSKO

VILNIUS „MINTIS“ 1988

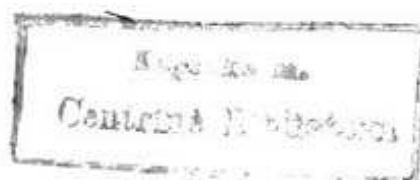

L 908(424.5)

BBK 26.89(2L)
Kn21

Recenzavo

Kapsuko rajono LDT vykdomojo komiteto
pirmininkas A. MARKEVIČIUS

R 70-C107

K $\frac{4205000000-103}{M 851(08)-88}$ 85-87
ISBN 5-417-00098-1

© Leidykla „Mintis“, 1988

TRUMPAI APIE RAJONĄ

Kapsuko rajonas — tai Suvalkija.

Rajonas įsikūręs pietvakarinėje Lietuvos TSR dalyje, Sūduvos lygumoje. Tik pietinė rajono dalis įeina į Sūduvos aukštumą. Rajonas užima 1543,2 km² plotą. Vakaruose ribojasi su Vilkaviškio, šiaurės vakaruose — su Šakių, šiaurėje — su Kauno, rytuose — su Prienų, pietryčiuose — su Alytaus ir Lazdijų rajonais, pietuose — su Lenkijos Liaudies Respublika.

Kapsuko rajono administracinis centras — Kapsukas.

Rajone yra du — Kalvarijos ir Kazlų Rūdos — rajono pavaldumo miestai. Kaimo teritorija suskirstyta į 13 apylinkių. Miestuose (be Kapsuko) ir apylinkėse 1987 m. sausio 1 d. gyveno 50,8 tūkst. gyventojų, iš jų kaime — 37,6 tūkst. Rajono centrą jungia geri keliai su Vilniumi (142 km), Kaunu (55 km), Prienais (43 km), Vilkaviškiu (23 km). Išilgai rajoną eina geležinkelis Kaunas—Alytus.

Daugiau kaip du trečdaliai rajono — Suvalkijai būdingos lygumos. Jos driekiasi beveik visu rajono pločiu nuo šiaurinės dalies iki Kalvarijos miesto. Tarp jo ir pietinės bei pietvakarinės rajono ribos esanti teritorija kalvota. Aukščiausia rajono vieta (225 m) į vakarus nuo Sangrūdos, netoli Lenkijos Liaudies Respublikos sienos, žemiausia — prie Antanavo gyvenvietės (40 m).

Rajono miškingumas — 26,3%. Miškai užima 40 860 ha rajono teritorijos. Daugiau-

sia valstybinių miškų. Pagrindinis jų plotas rajono šiaurinėje dalyje priklauso Kazlų Rūdos miškų masyvui, kuris pagal didumą užima antrąją vietą respublikoje.

Lygumose ir tarp kalvelių raibuliuoja 43 ežerai. Didžiausias iš jų — Žaltyčio ežeras (236 ha). Paminėtini Amalvo (196,9 ha), Orijos (85,3 ha), Reketijos (39 ha) ežerai.

Per rajoną teka Šešupė — didžiausia Sūduvos upė. Savo kelią pradėjusi Lenkijoje, 18 km į šiaurę nuo Suvalkų, ji vingiuoja per aštuonias apylinkes bei Kalvarijos ir Kapsuko miestus. Šis kairysis Nemuno intakas — tai ketvirtoji pagal ilgį respublikos upė. Ją maitina Dovinės, Kirsnos, Sūduonios, Sasnos — iš viso penkiolikos Kapsuko rajone čiurlenančių upelių vandenys. Šešupė būna užšalusi gruodžio—kovo mėnesiais. Vidutinis debitas ties Kapsuku 9,1 m³/s. Prie Šešupės pokario metais veikė Lakinskų, Pūskelnių ir Antanavo hidroelektrinės bei Liudvinavo ir Kalvarijos malūnai.

Prie upių ir upelių įrengta 16 užtvankų. Didžiausia (110 ha) prie buvusios Antanavo hidroelektrinės. Prie Kapsuko užtvankta Šešupė užima 85 ha plotą.

Kritulių per metus iškrinta truputį mažiau negu vidutiniškai respublikoje, t. y. 600—700 mm. Žiemos dažnai būna nepastovios, mažai sniegingos. Pastovi sniego danga žemę apkloja gruodžio 27 d., o ištirpsta savaite anksčiau negu kituose respublikos rajonuose. Paskutinė pavasario šalna būna apie gegužės 7 d. Vidutinė metinė temperatūra esti +6,4°C, sausio (vidutinė) — -4,6°C, liepos (vidutinė) — +17,5°C.

Rajone yra 23 archeologijos, 16 istorijos, 23 dailės, 4 architektūros paminklai.

Kapsuko rajonas priklauso pirmai ekonominei grupei, jo žemės įvertintos 46 bonite-to balais, o žemės ūkio naudmenos — 48 ekonominiais balais. Dirvožemiai daugiausia įvairaus sunkumo priemolio ir priesmėlio, velėniniai jauriniai.

Žemės ūkio naudmenos sudaro 92 373 ha, iš jų ariama žemė užima 60 793 ha, sodai — 319 ha, pievos — 8565 ha, ganyklos — 23 429 ha.

Sparčiai žemę gerina melioratoriai. Jie pagrindinius melioracijos darbus beveik baigė — nusausino 23 429 ha įvairių žemių. Vien tik per vienuoliktąjį penkmetį atiduota naudoti beveik 10 000 ha nusausintų že-

mių. Kasmet įrengiama po 1700 ha kultūri-nių pievų ir ganyklų, pakalkinama po 3000 ha rūgščių dirvų. Dvylikoje ūkių įrengtos drėkinimo sistemos.

Rajone yra 31 kolūkis ir 4 tarybiniai bei kiti valstybiniai ūkiai. Pagrindinė jų gamy-bos kryptis — pieno ir mėsos gamyba. Be to, Kapsuko agroprekybinis tarybinis ūkis-technikumas augina ir rajono parduotuvėms tiekia daržoves, Kazlų Rūdos žuvininkystės ūkis tvenkiniuose augina karpis, Buktos paukštininkystės tarybinis ūkis kapsukie-čius aprūpina kiaušiniais.

Derlingose ūkių žemėse puikiai dera ja-vai. 26 ūkiai augina cukrinius runkelius. 1983 m. rajono žemdirbiai buvo pripažinti Sąjunginio cukrinių runkelių augintojų lenktyniavimo nugalėtojais, jiems paskirta TSRS MT ir VPSCCT pereinamoji Raudonoji vėliava. 1984 m. laimėta antroji vieta šaly-je ir pirmoji — respublikoje.

Dabar rajono ūkiuose yra 101 gyvenvie-tė. Gražiausiai sutvarkyta Želsvelės kolūkio Želsvos gyvenvietė. Taip pat sparčiai stato-mos ir pavyzdingai pagal architektų reko-mendacijas tvarkomos Sūduvos, „Bangos“, „Pavasario“ kolūkių centrinės gyvenvietės. 1985 m. visuose ūkiuose baigti statyti vaikų lopšeliai-darželiai.

Aukštos žemdirbystės kultūros ūkių var-dai suteikti „Šešupės“, Kapsuko, Želsvelės, Padovinio, „Bangos“ kolūkiams. Už gerus ekonominius rodiklius, pavyzdingą žemdir-

Šešupės užtvanka Lakinskių kaime
Šešupės vingis

bystės kultūrą I. Černiachovskio kolūki 1965 m. apdovanotas Lenino ordinu, o 1986 m. ir Želsvelės kolūkis.

Kolūkių, valstybinių ūkių ir kitų su rajono žemės ūkiu susijusių įmonių ir organizacijų ekonomine ir socialine veikla rūpinasi Rajono agropramoninis susivienijimas, įkurtas 1982 m.

Rajone yra 7 pramonės įmonės. Jos apdoroja iš rajono miškų gautą medieną, gamina medžio drožlių plokštes, plytas, drenažo vamzdelius, pieno miltelius, verpia siūlus, remontuoja sunkvežimių variklius, traktorius. Didžiausios pramonės įmonės —

Kazlų Rūdos bandomasis medienos dirbinių kombinatas, Orijos verpimo fabrikas ir Kazlų Rūdos remonto mechaninė gamykla. Pagrindinė pramonė sutelkta Kazlų Rūdoje. Joje esančios įmonės pagamina daugiau kaip pusę visos rajono pramonės produkcijos. Dauguma įmonių nesenos, statytos prieš 15—20 metų.

Gamybinius objektus, socialinės paskirties namus rajone stato 4 rangovinės statybos organizacijos.

Rajone veikia 96 parduotuvės ir 50 valgyklų. Vienuoliktąjį penkmetį Rajono kooperatyvų sąjunga ne kartą tapo respublikos socialistinio lenktyniavimo prizininke. 1984 m. rajono prekybininkai buvo pripažinti geriausiais šalyje ir apdovanoti Centro sąjungos valdybos ir Valstybinės prekybos bei vartotojų kooperacijos darbuotojų profsąjungos centro komiteto peršalinamąja Raudonąja vėliava.

Miestų ir kaimų gyventojai laudojasi 46 Buitinio gyventojų aptarnavimo kombinato kompleksinių punktų ir 5 paviljonų paslaugomis.

Rajone yra 42 kultūros namai ir 4 profsąjunginiai klubai. Į 430 būrelių renkasi daugiau kaip 6700 meno saviveiklos entuziastų. Rajoninių kultūros namų mišriam chorui, Agroprekybinio tarybinio ūkio-technikumo vyrų vokaliniam ansamblui, Kazlų Rūdos miškų ūkio gamybinio susivienijimo jaunųjų miškininkų orkestrui ir Kalvarijos zoninių kultūros namų tautinių šokių kolektyvui suteikti liaudies kolektyvų vardai. Saviveiklininkai aktyviai dalyvauja res-

Be kalvės neapsieisi

publikinėse dainų šventėse. 1985 m. joje pasirodė daugiau kaip 600 rajono atstovų (23 kolektyvai), 9 kolektyvai tapo šventės konkursų prizininkais.

1985 m. rajono kultūros namų liaudies mišrus choras „Suvalkija“, Žemės ūkio darbuotojų profsąjungos vyrų choras, Kalvarijos zoninių kultūros namų mišrus choras ir šių kultūros namų jaunimo tautinių šokių kolektyvas tapo sąjunginės saviveiklinio meno apžiūros laureatais. Jie apdovanoti apžiūros didžiaisiais medaliais. Dar 10 kolektyvų apdovanota apžiūros diplomais.

Jau tradicinės yra kasmet rengiamos rajono masinės šventės: saviveiklinio meno, pirmosios vagos, gyvulininkystės darbuotojų, derliaus, miškininkų.

Idomiai, originaliai dirba rajono kinofikatoriai, vieni iš pirmaujančių respublikoje. Siekdami labiau populiarinti kiną tarp mažųjų žiūrovų, jie rengia multiplikacinių filmų loterijas. Čia populiarūs pramoginiai kino vakarai-diskotekos jaunimui, kino vakarai-pašnekesiai pagyvenusiesiems.

Už meno saviveiklos puoselėjimą, gražius kultūros renginius, sėkmingą dalyvavimą įvairiose apžiūrose Kapsuko rajonui 1985 m. buvo pripažinta pirmoji vieta respublikoje, o Kauno zonoje 1985 ir 1986 m. kapsukiečiai laimėjo pirmą vietą ir buvo apdovanoti LTSR kultūros ministerijos ir Kultūros darbuotojų profsąjungos respublikinio

komiteto pereinamąja Raudonąja vėliava.

Kapsuko rajone yra 57 bibliotekos, 8 vidurinės, 21 devynmetė, 30 pradinių mokyklų. Jose 1987 m. mokėsi 6575 moksleiviai, dirbo 544 mokytojai. Kelti jaunųjų pedagogų darbo meistriškumą, dalytis patirtimi, ugdyti savo kūrybinius sugebėjimus, organizuoti laisvalaikį padeda 1984 m. įsikūręs jaunųjų pedagogų klubas „Suvalkijos versmė“.

Rajone yra 84 sporto kolektyvai, kuriems priklauso 8 tūkst. sportininkų. Populiariausi masiniai renginiai: apylinkių spartakiaDOS, sveikatos ir žvalumo olimpiados šventės, šeimų varžybos. Geriausią sporto bazę turi Agroprekybinis tarybinis ūkis-technikumas. Dvyliktajame penkmetyje pastatytas kultūros ir sporto kompleksas Kazlų Rūdoje.

Kapsuko rajono centrinėje ir Kazlų Rūdos bei Kalvarijos rajoninėse ligoninėse, 3 poliklinikose, 8 ambulatorijose, 27 felčeri-akušerės punktuose ir kitose rajono profilaktikos įstaigose dirba 296 gydytojai ir 850 vidurinio medicinos personalo darbuotojų. Yra 7 greitosios pagalbos postai.

Kapsuko rajonas lenktyniauja su kaimyniniu Kauno rajonu ir Baltarusijos TSR Berestovicos rajonu. Rajono darbo kolektyvai taip pat draugauja su Vengrijos Liaudies Respublikos Haidu Biharo srities ir Lenkijos Liaudies Respublikos Elko miesto ir gminos kolektyvais.

KAPSUKAS — RAJONO CENTRAS

Daugelis rajono ekonominio, politinio ir kultūrinio gyvenimo įvykių glaudžiai susiję su rajono administraciniu centru — Kapsuku. Tai palyginti nesenas miestas. Jo kūrimosi istorija prasidėjo apie XVII a. Birštono girios viduryje, prie Šešupės upės, buvo Pašešupio kaimas. Jame 1667 m. buvo tik 24 sodybos. 1717 m. netoli šio kaimo įsikūrė Kvietiško dvaras. Prie jo netrukus ėmė augti Pašešupio miestelis. Šešupės ir Jevonio upių santakoje, prie keturkampės turgavietės (dabar K. Poželos aikštė) buvo pradėti statyti gyvenamieji namai. Apie 1736 m. miestelis pavadintas Starapole. Greta jos, marijonų vienuolyno žemėje, augo kitas miestelis — Marijampolė (taip pavadino vienuoliai). 1792 m. Marijampolei buvo suteiktos Magdeburgo teisės. Abu miesteliai susijungė, jiems prigijo Marijampolės vardas. 1897 m. mieste buvo 6298 gyventojai. 1901—1903 m. per Marijampolę iš užsienio į Rusiją buvo gabenama lenininė „Iskra“.

Marijampolėje prabėgo brandūs Vinco Mickevičiaus-Kapsuko vaikystės ir jaunystės metai. Šis kaimyninio Vilkaviškio rajono Būdviečių kaimo valstiečių sūnus 1890—1897 m. mokėsi Marijampolės gimnazijoje. Joje (nuo 1840 m. keturklasė mokykla, 1865 m. pertvarkyta į pedagoginę, 1866 m. — į gimnaziją, 1919 m. suvalstybinta, nuo 1920 m. Rygiškių Jono gimnazija, nuo 1956 m. J. Jablonskio vidurinė mokykla) taip pat mokėsi žymūs revoliucinio judėji-

mo, mokslo ir kultūros veikėjai: LKP kūrėjas Z. Aleksa-Angarietis, vienas iš pirmųjų marksizmo propagandininkų Lietuvoje S. Matulaitis, pedagogas ir kalbininkas J. Jablonskis, visuomenės veikėjas, mokslininkas J. Basanavičius, rašytojai V. Kudirka, V. Pietaris, V. Mykolaitis-Putinas, A. Venclova, V. Žilionis, S. Nėris, A. Kriščiukaitis-Aišbė, P. Vaičaitis, M. Kėkštas, P. Mašiotas, K. Puida, J. Herbačiauskas, skulptorius P. Aleksandravičius, akademikas profesorius J. Kriščiūnas...

V. Mickevičius-Kapsukas 1905 m. buvo vienas veikliausių revoliucinio judėjimo or-

Kapsuko geležinkelio stotis
Kapsuko panorama

ganizatorių ir vadovų Marijampolėje ir jos apylinkėse. 1908–1909 m. revoliucinį darbą dirbo V. Kapsuko bendražygis Z. Aleksa-Argarietis. Jis 1908 m. gruodžio mėnesį čia įkūrė nelegalią spaustuvėlę, kurioje spausdino žemės ūkio darbininkų laikraštį „Darbininkų žodis“ ir atsišaukimus prieš caro valdžią.

Didžiojo Tėvynės karo metais Marijampolė buvo labai sugriauta. Miestas iš vokiečių okupantų išvaduotas 1944 m. liepos 31 d.

Rajono centru Marijampolė tapo 1950 m.

Kapsuko senamiestis

Rajono centrinė ligoninė Kapsuke

Garsus liaudies mišrus choras „Suvalkija“. Vadovė V. Junevičienė

Miestui 1955 m. balandžio 9 d. suteiktas Lietuvos Komunistų partijos organizatoriaus ir vadovo V. Kapsuko vardas. Minint jo 100-ąsias gimimo metines, 1980 m. pavasarį miesto centre, parke, prie I. Černiachovskio gatvės atidengtas V. Mickevičiaus-Kapsuko paminklas (skulptorius kapsukietis J. Narušis).

Siekiant sparčiau vystyti pramonę, geriau tvarkyti komunalinį ūkį, 1977 m. kovo 30 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku Kapsukas pertvarkytas į respublikos pavaldumo miestą. Per pastaruosius dešimtmečius šiaur rytinėje dalyje išaugo pramonės rajonas. Dabar Kapsukas — didžiausias Sūduvos pramonės centras. Mieste yra 15 pagrindinių pramonės įmo-

nių. Didžiausia įmonė — TSRS 50-mečio maisto pramonės automatų gamybinis susivienijimas.

Šiaurinėje dalyje pastatytas Degučių mikrorajonas. Už jo, kitoje Šešupės pusėje, visiškai plyname lauke, sparčiai auga Mokolų mikrorajonas.

Vienuoliktąjį penkmetį neatpažįstamai pasikeitė senamiestis. Pertvarkyta prie „Sūduvos“ viešbučio ir „Gulbės“ universalinės parduotuvės esanti K. Poželos aikštė. Vakarinėje jos dalyje iškilo miesto Tarybų rūmai, šiaurinėje pusėje numatyta pastatyti modernius kultūros namus. Miesto centre ir mikrorajonuose yra 7 vidurinės mokyklos, taip pat pedagoginė muzikos, dailės, kultūros mokyklos, 13 vaikų lopšelių-darželių.

Gamta neapdovanojo Sūduvos centro vaizdingu landšaftu, todėl patys kapsukiečiai pietinėje dalyje užtvėnkė Šešupę, įrėngė paplūdimį, valčių prieplauką, jachtklubą. Šiaurinėje dalyje auga talkininkų rankomis pasodintas Pašešupio parkas.

Mieste nemažai Kapsuko rajono pavaldumo įstaigų ir organizacijų.

Rytinėje miesto dalyje įsikūrusi Valstybinio agropramoninio komiteto remonto ir techninio aptarnavimo įmonė. Tai aukštos darbo kultūros įmonė, kiekvienais dešimtojo ir vienuoliktojo penkmečio metais tapusi sąjunginio arba respublikinio socialistinio lenktyniavimo nugalėtoja. Už 1984 m. laimėjimus įmonei paskirta TSKP CK, TSRS MT, VPSCT ir VLKJS CK pereinamoji Raudonoji vėliava. Aplinkos tvarkymo apžiūrose įmonė rajono pramonės įmonių ir statybos

organizacijų grupėje nuolat pripažįstama geriausia.

Mieste yra 2 statybos organizacijos: Rajono statybos organizacija ir Darbų vykdytojo baras. Jos rajone stato gyvenamuosius namus ir kultūrinės-buitinės bei gamybinės paskirties pastatus, atlieka remonto darbus.

Vakariniam miesto pakraštyje įsikūręs Kapsuko miškų ūkis. Jam priklauso 18 987 ha miškų, iš jų Kapsuko rajone 11 722 ha. Jis suskirstytas į 5 girininkijas. Per metus ūkio miškininkai išvalo (iškerta sausuolių, vėjo išvartytų medžių) 2630 ha teritorijos, naujais miškais apsodina 150 ha kirtimų, pagamina 45 tūkst. ktm medienos.

Rajono centre taip pat yra agropramoniam susivienijimui priklausančios įmonės: Cukraus fabrikas, Pieno konservų kombinas, Alytaus mėsos kombinato Kapsuko mėsos perdirbimo cechas, agrochemijos susivienijimas.

Kapsukiečiams įsimintina 1980 m. birželio 6-oji. Tą dieną ant dešiniojo Šešupės kranto buvo padėtas būsimosios Kapsuko rajono centrinės ligoninės kertinis akmuo. Tai 600 vietų eksperimentinė, vienintelė tuo metu tokio tipo gydymo įstaiga šalyje.

Svarbus rajono kultūros metodinis centras — Rajono kultūros namai, įsikūrę I. Černiachovskio gatvėje, priešais V. Kapsuko paminklą. Garsus šių kultūros namų liaudies mišrus choras „Suvalkija“ — dalyvavo trijose respublikinėse dainų šventėse ir jose tapo laureatu. „Suvalkijos“ choro saviveiklininkai brangina draugystę su Ukrainos TSR Dubno rajono kultūros namų

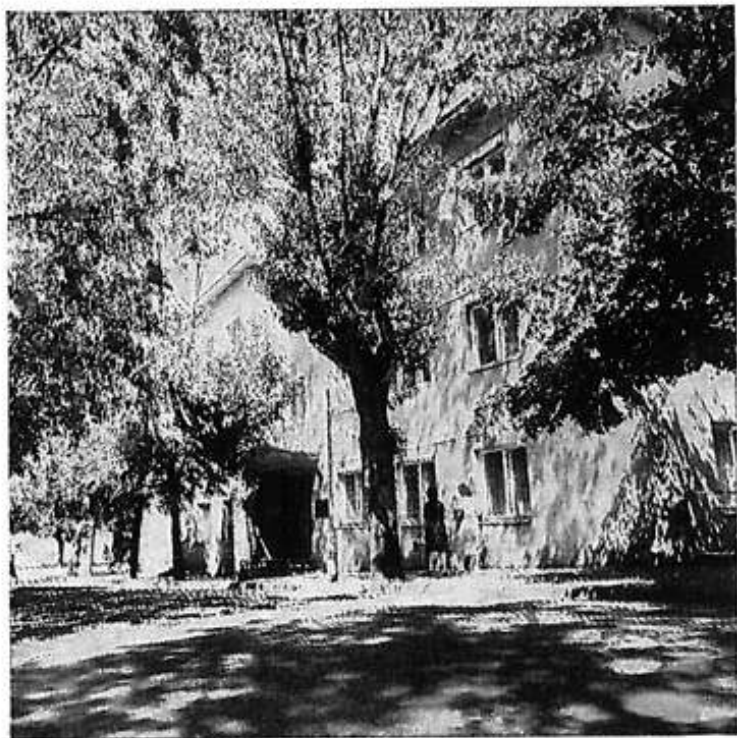

liaudies choro kapela: kapsukiečiai ir dubniečiai vieni pas kitus koncertuoja, dalijasi patirtimi. Liaudies choras koncertavo VDR, LLR, ČSR.

Rajoninių kultūros namų meninė agitbrigada — 1985 m. „Tiesos“ laikraščio respublikinio agitbrigadų konkurso laureatė. Tokį pripažinimą pelnė ir 79-osios profesinės technikos mokyklos saviveiklininkai.

Kapsuke įsikūrusios 2 rajono specialiosios vidurinės mokyklos. Pietiniame miesto pakraštyje, netoli Cukraus fabriko, stovi Agroprekybinio tarybinio ūkio-technikumo rūmai. Čia rengiami agronomai, zootechnikai, mechanikai.

Kapsuko 79-oji profesinė technikos mokykla rengia kvalifikuotus darbininkus liau-

dies ūkiui: per 15 metų ekskavatorių ir autokranų mašinistų bei dekoratyvinės gėlininkystės meistrų diplomus gavo 4425 moksleiviai. Mokykla garsėja šalyje: darbinio mokymo ir techninio kūrybos būrelio laimėjimai 1985-aisiais ir ankstesniais metais buvo demonstruojami TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodoje. Techninės kūrybos būrelis, vadovaujamas gamybinio mokymo meistro J. Piliponio, sukūrė vieną iš geriausių šalyje motodeltoplanų.

Rajono ekonominiais ir socialiniais reikalais rūpinasi rajono Liaudies deputatų taryba, į kurią 1987 m. išrinkta 100 deputatų.

Kapsuko agroprekybiniame tarybiniame ūkyje-technikume rengiami žemės ūkio specialistai. Rajono LDT vykdomasis komitetas

RAJONO APYLINKĖS

AŽUOLŲ BŪDOS APYLINKĖ

Ažuolų Būdų apylinkė įsikūrusi abiejose Kauno—Kapsuko kelio pusėse, šiaurinėje rajono dalyje. Į šiaurinę teritoriją įsiterpę Kazlų Rūdų miškai. Apylinkėje esančios Ažuolų Būdų, Jūrės girininkijos ir dalis Sasnavos girininkijos užima daugiau kaip 4000 ha plotą. Šiaurės rytuose Senos Rūdų kaimą ir Jūrės gyvenvietę kerta Kauno—Kazlų Rūdų geležinkelis.

Apylinkės reljefas — labai banguota lyguma, per kurią vingiuoja Vabalkšnės upelis, įtekantis į Pilvę Senos Rūdų kaime. Pilvė savo vandenį neša į Šešupę. Kiti upeliai (Kokė, Alksnė), numelioravus laukus, virto kanalais. Ežerų apylinkėje nėra, todėl prie pagrindinių gyvenviečių įrengti tvenkiniai. Ažuolų Būdų apylinkėje yra du — „Ažuolo“ ir Plutiškių — kolūkiai.

Gyventojai įsikūrę 6 gyvenvietėse. Didžiausia ir seniausia — Ažuolų Būda. Tai apylinkės ir „Ažuolo“ kolūkio centras. Nuo jo iki Kapsuko — 20 km.

Vaizdingoje vietoje esančia gyvenvietę iš vienos pusės supa Ažuolų Būdų, iš kitos — Mikalavo miškai. Per ją teka Vabalkšnė. Prie jos įrengtas dirbtinis ežeras.

Ažuolų Būdoje yra kultūros namai, devyntmetė mokykla, vaikų lopšelis-darželis, ryšių skyrius, paraudotuvė, felčerio-akušerės punktas.

Dabartinės apylinkės teritorijoje XV—XVIII amžiuje buvo smarkiai kertami miš-

kai. Didelėse giriose buvo steigiamos ir statomos miško medžiagų apdorojimo įmonės. Kai kuriose iš jų dirbo po kelis šimtus žmonių. Jie apsigyvendavo šalia tokių įmonių, laikinuose pastatėliuose. Miško verslo įmonės ir pastatai darbininkams gyventi buvo vadinami būdomis. Dabartinėje Ažuolų Būdų vietovėje, kur buvo irgi pastatyta būda, augo daug azuolų. Iš jų miškininkai pjau-davo lentas laivų statybai, baldų gamybai, vyno statinėms. Ši produkcija turėjo didelę paklausą užsienyje.

Seniausi apylinkės gyventojai Ažuolų Būdą dar vadina Butka, nes čia gyvenę Butkai. Per Butką nuo seno ejęs plentas Kau-

Šimtamečiai azuolai prie Jūrės kelio

no—Marijampolės kelias. XIX a. jis buvo išgrįstas akmenimis, o jo pakraščiai apso-dinti ažuolais. Jie labai suaugo, lapija va-sarą sudarydavo žalią tunelį. Šiuo keliu į Vokietiją važiuodavę Rusijos carai ir kiti dideli to meto valdininkai. Pailsėti jie susto-davo Lesickio užkeigėje, kurios vietoje da-bar stovi „Ažuolo“ kolūkio kontora. Čia Lesickis laikydavo ir keisdavo pašto arklius (jų turėjo 60). Pasakojama, kad caras būda-vo vežamas 6 šyvais, žemesnieji valdinin-kai — juodais, o tarnai — bėrais žirgais.

Ažuolų Būdoje ir šiandien yra ažuolų. Tačiau užvis jų daugiausia už šios gyven-vietės, prie kelio, einančio į Jūrės geležin-kelio stotį. Pakelėje esančioje A. Dagilio scdyboje jų ištisas ažuolynas — daugiau kaip pusšimtis.

Per Ažuolų Būdą 1812 m. žygiavo Napo-leono armijos pulkai. Iš alkio mirę prancūzai buvo laidojami Jurkšų (Lašiškių, Klevakal-nio) kaime, dabar vadinamame Prancūzkal-nyje, kuris yra netoli Vlodo Kundrecko so-dybos.

3525 ha apylinkės teritorijos užima „Ažuolo“ kolūkio laukai. Smėlingose pamiš-kėse, 160 ha plote, auginamos bulvės. Tai pagrindinis jų auginimo ūkis rajone. Kita kolūkio specializacija — pieno ir mėsos ga-myba. Pagrindinė Plutiškių kolūkio gamybos kryptis — taip pat pieno ir mėsos gamyba. Be to, ūkyje auginami cukriniai runkeliai ir

bulvės. Kolūkio centras — Plutiškių gyven-vietė.

Gyvenvietė, nesanti nei apylinkės, nei ūkio centras,— Jūrė. Ji įsikūrė Pirmojo pa-saulinio karo metais, čia įsteigus geležinke-lio stotį. Nuo Jūrės gyvenvietės iki Kaz-lų Rūdos — 6 km, geras susisiekimasis su Kaunu.

Jūrėje 1923 m. gyveno 219 žmonių, o 1925 m. iškirtus prie geležinkelio mišką, ji ėmė augti. 1928 m. pastatyta nauja mūrinė geležinkelio stotis, dar viena lentpjūvė, ma-lūnas, atidaryta pradinė mokykla, paštas, kelios parduotuvės ir arbatinė. Garo maši-na gamino elektrą gyvenvietai apšviesti.

Garsūs šios gyvenvietės saviveiklininkai. Buržuazijos valdymo metais ir vėliau čia klestėjo Juozo Radžiūno įkurtas cirkas. Jis koncertavo daugelyje šalies miestų. Jūrėje nuolat veikė 6—10 įvairių būrelių. Gražinos Narbutienės vadovaujami saviveiklininkai 1963—1984 m. rajono apžiūrose daug kartų laimėjo prizines vietas. Kaimo kapela 1980 m. dalyvavo respublikinėje dainų šventėje.

Jūrėje gyvena gabus muzikantas ir liau-dies muzikos instrumentų dirbėjas bei jų taisytojas Martynas Launikonis. Groja smui-ku, cimbolais, mandolina, gitara. Jo padary-tais cimbolais ir kanklėmis groja Jūrės kul-tūros namų etnografinis ansamblis. M. Lau-nikonio pagaminti cimbolai buvo eksponuo-jami įvairiose parodose.

GUDELIŲ APYLINKĖ

Gudelių apylinkė įsikūrusi rytiniame rajono kyšulyje, esančiame tarp Prienų ir Alytaus rajonų.

Apylinkės centras — Gudelių gyvenvietė. Ji yra kartu ir „Tiesos“ kolūkio centras. Iš apylinkės centro eina keliai į Alytaus—Simno plentą, Igliauką. Nuo Gudelių iki Kapuko 25 km.

XIX a. antrojoje pusėje Gudeliai priklausė Tiškevičiaus valdomam Ivoniškio dvarui. Jo buvo Ivoniškio giria, Skęsbalių ir kitų apylinkių kaimų žemės — iš viso apie 2000 ha. Šiame dvare dirbo 30 kumečių šeimų. Jame buvo didelis sodas. Po žemės reformos Ivoniškio dvaro žemės išdalytos — paliktas tik centras. Buržuazijos valdymo metais Gudeliai buvo valsčiaus centras. Jame veikė malūnas, lentpjūvė, pieninė.

Gudeliuose 1900—1901 metais gyveno lietuvių literatūros klasikas Vincas Mykolaitis-Putinas. Tais metais jis mokėsi Gudelių pradžios mokykloje. Brandžiais kūrybos metais rašytojas irgi čia ne kartą lankėsi (netoli nuo čia, Prienų rajone, yra jo gimtasis Pilotiškių kaimas).

Ivoniškio dvaro pagrindiniame pastate 1944—1953 m. veikė progimnazija, o iki 1965 m. — vidurinė mokykla. 1965 m. ji įsikūrė šalia išaugusiame naujame pastate.

Gudelių kapinėse palaidotas žymus Sūduvos krašto liaudies švietėjas mokytojas Vincas Kudirka. Jis Gudeliuose mokytojavo XIX a. paskutiniajame dešimtmetyje, slapta

mokė vaikus draudžiamos lietuvių kalbos, rinko tautosaką, palaikė ryšius su rašytoju Vincu Kudirka.

Vienintelis apylinkės ūkis — „Tiesos“ kolūkis — užima 5555 ha plotą. Dauguma ūkio žemių molingos, todėl javai, cukriniai runkeliai ir kitos kultūros čia dera prasčiau negu vakarinės rajono dalies ūkiuose.

574 ha žaliuoja kolūkio miškai. Juose kasmet iškertama apie 2000 ktm medienos. Atsodinti iškirstą plotą padeda Gudelių vidurinės mokyklos moksleiviai.

Į pietus nuo Gudelių — Riečių gyvenvietė. Nuo jos 1,5 km iki Žuvinto ežero. XVIII a. Riečiuose buvo dvaras. Dabar čia gana graži gyvenvietė.

Pietiniame apylinkės pakraštyje — Daugirdų gyvenvietė. Iš jos eina kelias į Gudelius. Per Daugirdus teka Rudė.

Apylinkėje yra 3 ežerai. Prie Gudelių gyvenvietės telkšo Ivoniškio ežeras (11 ha). Žiemą ant jo vyksta žirgų lenktynės, automobilių ir slidinėjimo varžybos. Netoli Kalnynų gyvenvietės — Kalnynų ežeras (19 ha). Jis iš kitų išsiskiria karosų, lynų ir kitokių žuvų gausumu. Ovalus Leiciškių ežeras (15 ha) — vakariniame Gudelių pakraštyje.

Rudėnų kaime Kultūros ministerijos mokslinės tarybos darbuotojo A. Koncevičiaus vadovaujama ekspedicija 1983 m. kasinėjo ir tyrinėjo XVII a. vidurio kapus. Nustatė, kad žmonės palaidoti galvomis į vakarus. Rasta skobtinio karsto liekanų, lig šiol nematytų ginklo makštų apkaustų. Prie griaučių buvo varinių ir sidabrinių monetų.

IGLIAUKOS APYLINKĖ

Igliaukos apylinkė yra rytiniame rajono pakraštyje, abiejose Kapsuko—Prienų kelio pusėse. Šiaurinį apylinkės kraštą juosia Varnabūdės miškas. Apylinkės teritorija iš šiaurės į pietus nutįsusi per 35 km. Dauguma reljefo — lygumos. Per apylinkę eina Igliaukos—Šilavoto kalvagūbris, tik jis nelabai ryškus.

Apylinkėje esantys 3 ūkiai — „Darbo“, Igliškio ir Dovinės kolūkiai — užima 8846 ha plotą. Jų specializacija — pieno ir mėsos gamyba, cukrinių runkelių auginimas. Vienuoliktajame penkmetyje intensyviausia augalininkystės ir gyvulininkystės produktų gamyba buvo Dovinės kolūkyje.

Apylinkės gyventojus aptarnauja 4 paroduotuvės, Kapsuko buitinio gyventojų aptarnavimo kombinato paviljonas, 3 kombinato punktai. Vaikai mokosi vidurinėje, devynmetėje ir 3 pradinėse mokyklose. Paskaičiuota, kad beveik kas trečias apylinkės gyventojas kur nors mokosi. Skaitytojai knygų įsigyja 6 Kapsuko centrinės bibliotekos filialuose. Pastatyta moderni ambulatorija.

Apylinkės centras — Igliaukos gyvenvietė, esanti „Darbo“ kolūkyje. Ji įsikūrusi į šiaurę už 1 km nuo valstybinės reikšmės Vilniaus—Kaliningrado kelio. Iki Kapsuko 20 km.

Igliaukos kaimas žinomas nuo XVIII a. Vietoj buvusio tamsaus užkampio — dabar čia viena didžiausių rajono gyvenviečių.

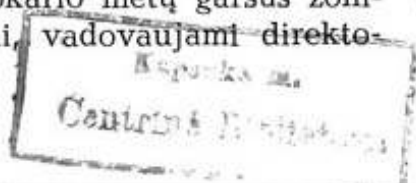
Nuo pirmųjų pokario metų garsūs zoniiniai kultūros namai, vadovaujami direkto-

rės Magdelenos Venskūnienės. Aktyviai rajono meno saviveiklos apžiūrose ir konkursuose dalyvauja senimo šokių kolektyvas, meninė agitbrigada, dramos būrelis, kaimo kapela, vyrų ansamblis. Trijose respublikinėse dainų šventėse dalyvavo Igliaukos choras. Senimo šokių kolektyvas 1985 m. respublikinėje dainų šventėje tapo konkurso prizininku.

Prie žalumuje paskendusios senosios gyvenvietės dalies, esančios rytuose, prigludęs Yglos ežeras (24 ha). Jis ištįsęs iš pietų į šiaurę. Krantai žemi. Čia įrengta puiki poilsiavietė. Šio ežero pakrantė, palyginti su kitų rajono ežerų pakrantėmis, gražiausia,

Varnupių piliakalnis

tvarkingiausia. Igliaukos vidurinės mokyklos moksleiviai ištyrė ežero augmeniją ir gyvūniją, sudarė jo dugno žemėlapi. Iš ežero išteka Yglės upelis.

Už kilometro į rytus nuo gyvenvietės ir ežero prasideda Palių miškas ir pelkė. Apsausintoje pelkėje nuo 1958 m. pramoniniu būdu kasamos kraikinės durpės. Per metus jų Kapsuko ir aplinkinių rajonų ūkiai iš Ežerėlio durpių įmonės Palių durpyno išsi-veža daugiau kaip 150 000 tonų.

Netoli Igliaukos — Zomčinės kaimas. Jame — Lietuvos TSR nusipelnusio kultūros veikėjo ir nusipelnusio mokytojo, žymaus vaikų rašytojo Anzelmo Matučio-Matulevičiaus (1923—1985) gimtinė. Čia Igliaukos vidurinės mokyklos moksleiviai dažnai rengia A. Matučio kūrybos vakarus. Gimtojoje sodyboje esantys namai pastaruoju metu rekonstruoti, sutvarkyta aplinka.

Kitas žymus žmogus, gimęs šioje apylinkėje, Plynių kaime, — Lietuvos TSR nusipelnęs mokslo veikėjas, LTSR MA akademikas Juozas Žiugžda (1893—1979). 1920—1925 m. jis dirbo Marijampolės realinėje gimnazijoje.

Labiausiai nuo apylinkės centro nutolęs Dovinės kolūkis. Nuo Igliaukos iki jo centrinės Daukšių gyvenvietės 15 km. Daukšių kaimas, per kurį teka Dovinė, yra buvusios Punios girios pakraštyje. Jis Punios ir Birštono seniūnų byloje dėl girios ribų minimas

Rašytojo Anzelmo Matučio gimtinė
Liaudies menininkas Juozas Adomaitis
Igliaukos gyvenvietė

jau 1592 m. 1803 m. kaimas sudegė. Čia 1905 m. birželio 9 d. buvo surengta demonstracija prieš caro valdžią, platinami atsišaukimai, keliamos raudonos vėliavos, sakomos revoliucinės kalbos. Su Tarybų valdžios priešais daukšiečiai narsiai kovojo ir Didžiojo Tėvynės karo metais.

Už 2 km į vakarus nuo Daukšių, prie Daukšių—Padovinio kelio, už 200 m į šiaurę nuo Dovinės kolūkio Varnupių gyvenvietės, laukuose dunkso didingas respublikinės reikšmės paminklas — Varnupių piliakalnis. Vietos gyventojai jį vadina Suvalkijos piliakalnių motina, nes jis šiame krašte gražiausias. Piliakalnio papėdę juosia dirbami laukai, tik šiaurinėje pusėje plyti Amalvos pelkė. Kitados šios pelkės vietoje buvo ežeras, kuris skalavo piliakalnio šiaurinę papėdę.

Varnupių piliakalnis pailgas, truputį panašus į balną. Jo ilgis 80 m, aukštis pelkės pusėje — 23 m, kitur 18 m. Viršuje yra ovali, slėptuvinio tipo aikštelė (36—38 m ilgio, 32—34 m pločio), apsupta pylimu, kuris aukščiausias pietinėje dalyje (2,5—3 m).

Per Pirmąjį pasaulinį karą ir Didįjį Tėvynės karą piliakalnyje iškasti apkasai. Išlikęs apie 2 m pločio ir 50—60 cm gylio apkasas.

Šiauriniu šlaitu eina takas, kuriuo kopinama į piliakalnį. Jo lankas papėdėje 250 m.

1971 m. Vilniaus V. Kapsuko universiteto ekspedicija (vadovas P. Kulikauskas) ištyrė piliakalnio aikštelės pietrytinės dalies 200 m² plotą. Nustatė, kad aikštelės kultūrinis sluoksnis siekia iki 4,8 m. Aptikti 4 ži-

diniai, stulpų vietų, rasta 86 puodų šukės, šlako. Tyrinėtojai skiria 3 žymesnius piliakalnio pertvarkymo laikotarpius, apimančius I tūkstantmetį—XIV a.—XV a.

Aplink piliakalnį yra įvairiais vardais vadinamų kalvų. Už 100 m į pietus nuo jo stovi Padkavinė. Ant šios kalvos stūkso paminklinis akmuo, vadinamas Pagonių dievaičiu. Jame iškalta pasaga, kurios dalis išlikusi iki mūsų dienų. Vietos gyventojai pasakoja, kad akmeniu buvo paženklintas Napoleono armijos lobis (skarbas).

Netoli Varnupių piliakalnio iškilusi graži kalva, kurioje yra Plynių senkapis.

Kitas apylinkės piliakalnis yra Šakališkių kaime, Yglės upelio dešiniajame krante, netoli Kapsuko—Prienų kelio. Šakališkių piliakalnis balno formos, rytų ir vakarų šoniniai kraštai statūs, viršuje supilti 2,5—3 m aukščio pylimai. Aikštelė 15 m ilgio ir 10 m pločio. Pašlaitėje rasta lipdytos grublėtu, brūkšniuotu ir lygiu paviršiumi keramikos.

Pamargių kaime, esančiame prie Kapsuko—Prienų kelio, gyvena liaudies menininkas Juozas Adomaitis. Jo medžiais apaugusi sodyba — tikras skulptūrų iš akmens muziejus. J. Adomaitis čia akmenis kala daugiau kaip 35 m. Dauguma darbų istorinės tematikos, piešinio grafiškumu, komponavimu labai artimi liaudies raižiniams, tapybai, mažiau — skulptūrai. 1985 m. per respublikinę dainų šventę J. Adomaičio kūriniai buvo eksponuojami Vilniuje respublikinėje parodoje. Savo sodyboje J. Adomaitis įsirengęs ir senų ūkio padargų, įrankių ir buities reikmenų etnografinį muziejų.

JURGEŽERIŲ APYLINKĖ

Jurgežerių apylinkė yra pietvakariniam rajono pakraštyje. Vakaruose ribojasi su Vilkaviškio rajonu. Rytinė apylinkės dalis prieina prie Kalvarijos miesto. Per apylinkę nutiesti keliai veda į Vilkaviškį, Gražiškį, Vištytį.

Apylinkė užima 92,5 km² plotą. Sparčiai melioruojant laukus ir statant gyvenvietes, nuo 1959 m. iki 1985 m. išnyko daug vietovardžių: Zatvarų pievos pavadinimas buvusiam Grandų kaime, Ilgosios, Plynutės, Vingio, Lankelės pievų pavadinimai buvusiam Kauniškių kaime, Kaunabalės pelkės, Latkalnio kalvos, Plynutės miškelio pavadinimai...

Jurgežerių apylinkės žemdirbiai dirba Akmenynų, „Gintaro“ ir „Ateities“ kolūkiuose.

Apylinkėje yra 2 devynmetės, 2 pradžios mokyklos, 2 felčerio-akušerės punktai, 3 kultūros namai, 4 paroduotuvės, ryšių skyrius, 12 gyvenviečių.

Apylinkės centras — Tarprubežių kaimas, esantis „Ateities“ kolūkio centrinėje Tarprubežių gyvenvietėje. Nuo jos iki Kapuko — 28 km. Naujajame šios gyvenvietės kvartale išaugęs erdvus apylinkės vykdomojo komiteto ir „Ateities“ kolūkio valdybos administracinis pastatas. Čia esantys kultūros namai — vieni iš didžiausių rajone: vienu metu respublikos meno kolektyvų, rajono saviveiklininkų pasirodymus gali stebėti 400 žmonių.

Jurgežerių apylinkė iš kitų apylinkių skiriasi gražiu gamtovaizdžiu, įdomia paleogeografinė raida. Apylinkės teritorijai priskiriama Šešupės aukštupio ledyninio liežuvio dubuma. Jos centrinė, žemesnioji dalis — tai smulkiai ir lėkštai kalvotos, duburiuotos, pelkingos ir priesmėlingos lygumos Aukštesnioji dalis susideda iš trijų nedidelių, bet aukštų liežuvinių dubumų, tarpliežuvinių moreninių masių, moreninių lankų, juosiančių dubumas iš pietvakarių. Prie Akmenynų kaimo atsiradęs riedulingas moreninis ruožas sudaro lėkštai kalvotą, priemolingą, gargždingą, riedulingą vietovaizdį.

Kalvotas reljefas trukdo mechanizuotam žemės dirbimui, ypač Akmenynų kolūkyje. Pietrytiniu ir pietiniu kolūkio teritorijos kraštu teka Šešupė. Jos slėnyje ir prie užpelkėjusių žemumų telkšo bebaigią užakti maži ežeriukai. Tai Dulkanio, Prūdelio, Šarkelės, Rudankos, Juodelio, Didžiojo Skaistelio, Mažojo Skaistelio ir Varlinio ežerėliai, praeityje sudarę vientisą didelį ežerą. Netoli jo buvusi didžiulė Juodelių pelkė. Pelkę numelioravus, įrengtos kolūkio kultūrinės pievos, ir buvusias pelkėtas vietas primena tik Durpinės, Šaltųjų Šaltinių ir kitų kaimų pavadinimai.

Per kalvotą pietinę „Ateities“ kolūkio teritoriją teka Menkapis, kurio slėnyje įrengtas dirbtinis ežeras (5 ha). Šiaurine dalimi sruvena Vyžupio upelis. Šioje teritorijoje didžiausi ūkio pelkiniai dirvožemiai. Jie užima 19,9% kolūkio žemės ūkio naudmenų. 318 ha plote ošia miškai.

„Gintaro“ kolūkio pietine dalimi teka

Šešupė ir Menkupis, šiaurine ir šiaurės vakarine — Sūduonia.

Šio ūkio teritorijoje, prie Kalvarijos—Vištyčio kelio,— Jurgežerių šilas. Prie jo prigludęs dirbtinis ežeras. Šioje vaizdingoje vietoje įkurta pionierių stovykla. Čia poilsiauja vaikai iš įvairių rajono kampelių. Fiziškai grūdintis atvyksta ir moksleivių iš Lenkijos Liaudies Respublikos Elko miesto.

Apylinkės puošmena — Menkupių, Piliakalnių ir Naujienėlės piliakalniai. Gražiausias iš jų — Menkupių piliakalnis. Jis stūkso Menkupių kaimo vakarinėje dalyje, 1,4 km į šiaurę nuo Kalvarijos—Vištyčio kelio, Menkupio upelio krante. Upelio slėnis ir daubos piliakalnį juosia iš rytų, pietų ir vakarų. Piliakalnio šlaitai statūs (11—12 m). Šiaurinėje ir šiaurės vakarinėje dalyje jis siekia aukštumą, nuo kurios aikštelės pakraščiu buvo supiltas pylimas. Piliakalnis buvo ariamas, pylimas vietomis išlygintas. Menkupių piliakalnis tyrinėtas, lipdytinė keramika ir kiti radiniai saugomi LTSR istorijos ir etnografijos muziejuje.

Piliakalnių piliakalnis yra 0,3 km į šiaurės vakarus nuo Kalvarijos—Liubavo kelio,

dešiniajame Vyžupio upelio krante, netoli Vyžupio ir Šešupės santakos. Pietinė piliakalnio dalis apsodinta eglaitėmis.

Naujienėlės piliakalnis stūkso Naujienėlės kaime, 0,6 km į šiaurės vakarus nuo Naujienėlės gyvenvietės. Piliakalnis dabar vadinamas Aukštakalniu, Kovakalniu. Jo šlaitai statūs (12—20 m), aukščiausia vakarinė dalis nusileidusi į nedidelį raistą. Abu piliakalniai tyrinėti.

Menkupių kaime 1907 m. gimė revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvis, literatūros tyrinėtojas Petras Užkalnis. Jis 1926 m. buvo LKJS Marijampolės rajono komiteto, 1927 m. LKP Kalvarijos parajonio komiteto narys, bendradarbiavo „Aušrinėje“, vėliau — „Kommuniste“, „Darbininkų atstove“. Už revoliucinę veiklą 1926—1927 m. buvo suimtas ir kalinamas Marijampolės kalėjime.

Visi apylinkėje pažįsta dainininkę Anelę Maksimavičienę iš Juodelių kaimo ir muzikantą Bronių Virbicką iš Valinčiškių kaimo. Jie — daugelio meno saviveiklos konkursų prizininkai. 1984 m. B. Virbickas respublikiniame konkurse „Ant marių krantelio“ tapo laureatu.

KALVARIJOS APYLINKĖ

Kalvarijos apylinkė yra tarp Sūduvos kraštui būdingų lygumų, ją juosiančių šiauriniame krašte, ir rajono pietuose esančių kalvų.

Apylinkės plotas — 14 785 ha. Daugumas gyventojų dirba apylinkės ūkiuose — „Bangos“, „Tarybų Lietuvos“ ir „Kovo 8-osios“ kolūkiuose.

Kalvarijos apylinkės centras — vienas iš seniausių Sūduvos miestų — Kalvarija, įsikūręs abiejuose Šešupės krantuose. Tai antrasis pagal dydį rajono pavaldumo miestas. Per miestą eina Kauno—Suvalkų kelias. Iki Kapsuko — 18 km, iki Lenkijos Liaudies Respublikos — 12 km. Kalvariją taip pat jungia plentai su Alytumi, Vilkaviškiu, Vištyčiu. Už 4 km į šiaurę, Jungėnuose, yra geležinkelio, vedančio į Kauną ir Alytų, stotis.

Anksčiau Kalvarijos vietoje ošė Alytaus giria. XVII a. čia įsikūrė kaimas. 1705 m. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės raštininkas M. Sapiega jamė pastatydino bažnyčią ir apie ją pradėjo kurti miestelį. Nuo 1721 m. iki 1766 m. Kalvariją valdė Mykolas Vyšniavskis, o nuo 1766 m. — Mykolas ir Aleksandras Oginskiai. 1791 m. Stanislovas Augustas miesteliui patvirtino miesto teises. Būdama prie svarbaus Peterburgo—Varšuvos kelio, Kalvarija ėmė labai augti. 1790 m. mieste buvo 10 gatvių, 161 namas, 921 gyventojas. Per šimtmetį gyventojų padidėjo dešimt kartų: 1897 m. jų buvo 9378.

Nuo 1867 m. iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos Kalvarija buvo apskrities centras.

Kūrėsi pramonė, todėl 1910 m. gyventojų padaugėjo beveik iki 13 tūkstančių. Įsikūrė vario dirbinių fabrikėlis, kelios spirito varyklos, tabako ir papirosų fabrikas, veikė teismas, tarptautinė pašto ir telegrafo stotis, ligoninė. Kalvarijos kareivinėse stovėjo caro kariuomenės pulkas.

Caro valdžios metais Kalvarijoje buvo pastatytas kalėjimas, kuriame kalėjo daug lietuvių visuomenės ir kultūros veikėjų, tarp kurių buvo revoliucionieriai V. Kapsukas, Z. Angarietis, P. Eidukevičius.

Kalvarijos ir apylinkių gyventojai aktyviai dalyvavo 1905—1907 m. revoliucijoje:

Orijos ežeras

Kalvarija — rajono pavaldumo miestas

mieste vyko mitingai, demonstracijos. Buržuazijos valdymo metais veikė LKP ir LKJS pagrindinės kuopelės. Jų narių iniciatyva 1930 m. vasarą streikavo melioracijos darbininkai, 1932 m. gegužės 18–20 d. — tilto per Šešupę statytojai.

Didžiojo Tėvynės karo metais 70 % miesto pastatų buvo sugriauta. Daugiausia Kalvariją vokiečiai nuniokojo atsitraukdami (ji išvaduota 1944 m. rugpjūčio 1 d.). Mieste per karą buvo didelė tarybinių karo belaisvių stovykla. Broliškuose kapuose palaidoti 1954 kariai, tarp jų nemažai Kalvarijos gyventojų — 11-osios armijos 128-osios šaulių divizijos 292-ojo artilerijos pulko karių.

Dabar Kalvarija — pavyzdinčiai tvarkomas miestas. Vakarinėje miesto dalyje per vienuoliktąjį penkmetį išaugo naujas daugiaaukščių namų kvartalas, įrengtas vandentiekis ir kanalizacija.

Nuo 1961 m. mieste veikia Sieninių medžiagų gamykla. Tai didžiausia miesto įmonė. Ji per metus pagamina daugiau kaip 40 mln. plytų.

Netoli šios gamyklos nuo 1963 m. įsikūrusi pieninė. Be džiovintų sūrelių su kmykais ir kitokių pieno produktų gyventojams, čia iš lieso pieno gaminami milteliai gyvuliams šerti.

Mieste esančiame vartotojų kooperatyvui priklauso 33 parduotuvės, iš jų 14 — Kalvarijoje. Vartotojų kooperatyvo kolektyvas kasmet išradinčiai suorganizuoja didžiulę mugę, į ją sugauža iš visų aplinkinių rajonų žmonės — tada mieste kojai vietos maža.

Čia gatvėse prekiaujama, rengiamos įvairios parodos, skamba rajono meno saviveiklos ansamblių muzika, dainos.

Kalvarija garsi meno saviveikla. Nuo 1955 m. kalvarijiečiai šokėjai, vadovaujami miesto kultūros namų direktorės, LTSR meno saviveiklos žyminės Eleonoros Ulevičienės, atstovavo rajonui visose respublikinėse dainų šventėse. Kultūros namai 1983 m. pripažinti sąjunginės kultūrinio darbo apžiūros nugalėtojais.

Kalvarijos biblioteka — dažna respublikinių apžiūrų prizininkė. 1978 m. už gerą darbą buvo apdovanota TSRS kultūros ministerijos garbės raštu.

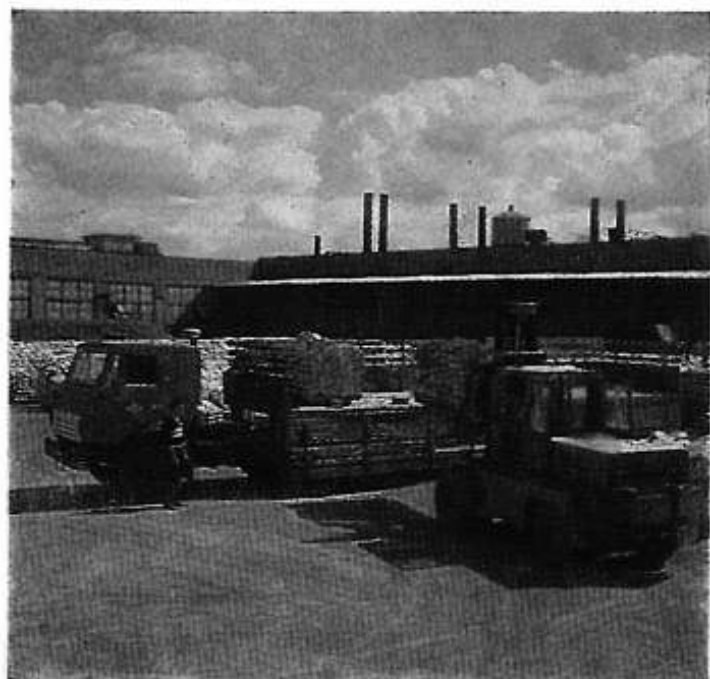
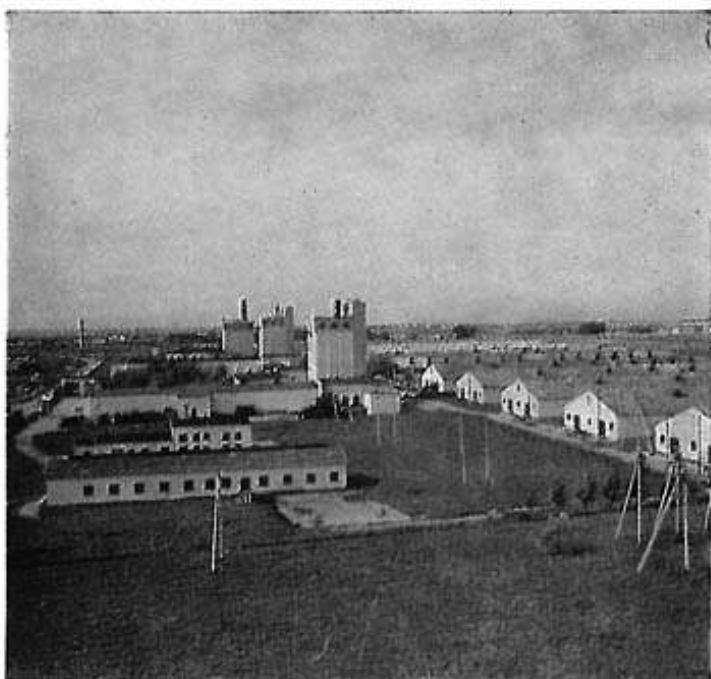
Kalvarija — daugelio žymių žmonių gimtinė. Čia 1898 m. balandžio 6 d. darbininkų šeimoje gimė Juozas Greifenbergeris — revoliucinio judėjimo Baltarusijoje ir Lietuvoje veikėjas, vienas iš LKJS ir LKP kūrėjų ir vadovų. Jis mokėsi Kalvarijos pradžios mokykloje. Gatvė, kurioje dabar yra rekonstruotas J. Greifenbergerio gimtasis namas, pavadinta jo vardu. Prie namo prikalta memorialinė lenta.

Kalvarijoje 1869 m. sausio 9 d. gimė Jefimas Londonas — Leningrado universiteto profesorius, radiobiologas, biochemikas, mokslo apie organizmo medžiagų apykaitą kūrėjas. Mokslininkas parašė daugiau kaip

Kalvarijos miesto ir apylinkės LDT vykdomasis komitetas

„Tarybų Lietuvos“ kolūkyje yra didžiausias rajono kiaulių auginimo kompleksas

Kalvarijos sieninių medžiagų gamykloje

300 monografijų, vadovėlių ir kitokių mokslo darbų.

Šis Sūduvos miestas — tai ir tarybinio lietuvių rašytojo Jokūbo Josadės, ir filosofo, logiko, LTSR nusipelnusio mokslo veikėjo Romano Plečkaičio bei botaniko-genetiko Vytauto Rančelio gimtinė.

Daug žmonių apsilanko revoliucinio judėjimo dalyvio Broniaus Pušinio memorialiniame muziejuje, įkurtame B. Pušinio vidurinėje mokykloje. B. Pušinis dalyvavo 1905—1907 m. revoliucijoje, priklausė Kalvarijos valsčiuje 1905 m. pabaigoje sukurtam ginkluotam kovos būriui, kuris kelis

Revoliucinio judėjimo veikėjo J. Greifenbergerio gimtinė
Jungėnų gyvenvietė

mėnesius naikino caro valdžios įstaigas, policijos postus. Vadovavo marksistinių knygų leidybai „Šviesos“ bendrovėje, darbininkų streikams, organizavo žurnalų ir laikraščių leidimą užsienyje ir gabenimą į Lietuvą, partinėse mokyklose dėstė marksizmą-leninizmą, dirbo kitą atsakingą darbą šalies įstaigose.

Kalvarijos apylinkėje yra didžiausias rajone kolūkis „Tarybų Lietuva“ (6399 ha). Pagrindinė ūkio gamybos kryptis — kiaulininkystė. Čia pastatytas didžiausias rajono kiaulių auginimo kompleksas, iš kurio per metus gaunama beveik ketvirtadalis (23 %) rajono ūkių realizuojamos valstybei kiaušienos. 30 metų „Tarybų Lietuvos“ kolūkiui vadovavo LTSR nusipelnęs žemės ūkio

darbuotojas Leonas Statulevičius, ši ūkį visoje respublikoje išgarsinęs dideliais sukul-tūrintų pievų plotais, javų derliumi, išaugu-siais visuomeniniais fondais. 1985 m. Kal-varijos kapinėse jam atidengtas paminklas. Už gerą darbą šio kolūkio brigadininkui Juozui Kirilevičiui suteiktas Socialistinio Darbo Didvyrio vardas.

„Kovo 8-osios“ kolūkis vienintelis rajone augina pašarinių runkelių sėklojus. Ūkyje rengiami respublikiniai sėklinių pašarinių šakniavaisių augintojų seminarai. „Kovo 8-osios“ kolūkis pirmasis Lietuvoje įdiegė mechanizuotą pasodų rūšiavimo būdą.

„Bangos“ kolūkio centras — Jungėnų gyvenvietė. Iš jos labai geras susisiekimas su kitomis rajono gyvenvietėmis ir miestais, nes pro pačius Jungėnus, vakariniu apylinkės pakraščiu, eina Kapsuko—Kalvarijos kelias. Iki rajono centro — 14 km, iki Kalvarijos — 4 km. Be to, per gyvenvietę nutiestas Kauno—Alytaus geležinkelis.

Jungėnai, prieš keliolika metų buvęs ty-lus, neišvaizdus kaimelis, per du paskutinius penkmečius labai pasikeitė. Šalia geležinke-lio stoties išaugo spalvingi gyvenamųjų namų kvartalai, yra devynmetė mokykla, vaikų lopšelis-darželis, kultūros namai, 3 valgyklos, ryšių skyrius, medicinos punktas, par-duotuvė, buitinio aptarnavimo punktas. Gra-žioje gyvenvietės vietoje „Bangos“ kolūkis pastatė jaukią svetainę, kurioje rengiamos žemdirbių vakaronės, švenčiamos vestuvės, jubiliejai, pagerbiami pirmūnai.

Šiauriniame Jungėnų gyvenvietės pa-kraštyje — Agropramoninio komiteto re-

monto ir techninio aptarnavimo įmonės valdos: specialiosios ir bendrosios dirbtuvės. Jose remontuojami ratiniai lengvieji trakto-riai, traktorių vikšrai, atliekami kiti kolūkių ir valstybinių ūkių žemės ūkio technikos remonto darbai. Specialiosiose remonto dirbtuvėse pagal mokslininkų rekomenda-cijas įrengtas sveikatingumo kompleksas. Aukštos darbo kultūros įmonės patirtimi pasidomėti atvyksta daugelio respublikos susivienijimų specialistai.

Į šiaurę nuo gyvenvietės, už kelių šimtų metrų nuo Kapsuko—Kalvarijos kelio, stovi „Orijos“ verpimo fabrikas. Ši įmonė įkurta 1956 m. čia buvusio grūdų priėmimo punkto teritorijoje. Nuo 1975 m. fabrikas priklauso Kauno vilnos gamybiniam susivienijimui „Liteksas“. „Orijoje“ verpiami pusvilnoniai siūlai. Fabrikas 1980 m. pripažintas aukštos gamybos kultūros įmone. Ji daugiau kaip 10 metų lenktyniauja su Baltarusijos TSR Gardino plonavilnių audinių kombinatu. Lenktyniavimo sutartys kasmet sudaromos ne tik tarp abiejų įmonių, bet ir tarp jų bri-gadų ir geriausių verpėjų.

Jungėnų pietuose tyvuliuoja Janavo eže-ras (20 ha).

Apylinkėje nemažai vandens telkinių. Daugiausia žmonių suguža prie Orijos ežero (nuo Kalvarijos iki jo 3 km). Ežeras užima 85,3 ha plotą, vidutinis gylis — 4 m. Rytinėje jo pusėje, pušynėlyje, kasmet vyksta gražios rajono meno saviveiklos šventės. Jose dalyvauja Baltarusijos TSR Berestovi-cos rajono, su kuriuo lenktyniauja Kapsuko rajonas, saviveiklininkai, Ukrainos TSR Dub-

no miesto choras. Čia žiemą ir vasarą rengiamos įvairios sporto varžybos.

Kitoje ežero pusėje — Orijos kalnas. Jame 1941 m. naktį iš liepos 8 d. į 9 d. hitlerininkai, padedami buržuazinių nacionalistų, sušaudė apie 100 nekaltų tarybinių piliečių.

Trečdalį apylinkės teritorijos apjuosusi Šešupė. Ji vingiuoja vakariniu ir šiauriniu pakraščiu. Į Šešupę įteka Kirsna. Ji atsruvena nuo Sūsios pelkės, esančios pietrytiniame apylinkės pakraštyje. Pelkė susidarė ledyninio liežuvio dubumoje. Į šiaurę nuo Kirsnos esantys raistai sudaro Sūsninkų miško dalį. Sūsioje kasamos viksvinės ir nendrinės kraiko durpės.

Už 1,6 km į šiaurės rytus nuo Šešupės ir Kirsnos upių santakos, vaizdingame Lakinskų kaime, įrengta Remonto ir techninio ap-

tarnavimo įmonės darbuotojų poilsiavietė. Čia vyksta šios įmonės pirmūnų šventės.

Už poilsiavietės, kitoje Šešupės pusėje, dunkso Lakinskų piliakalnis (Liudvinavo apylinkės teritorija). Piliakalnio viršuje yra pailga aikštelė, kurios viduryje išlikęs vadinamasis Aukuro akmuo. Žymus lietuvių kultūros veikėjas J. Basanavičius rašė, kad šalia akmens radęs daug degėsių, todėl spėjus, jog čia buvusi pilis, kurią 1381 m. sudeginę kryžiuočiai.

Netoli Šešupės ir Brazavo gyvenvietės tyvuliuoja Kelmavyčio (Zigmantavo) ežerėlis. Jame veisiasi įvairūs vandens paukščiai. Prie ežero beveik neįmanoma prieiti, nes supelkėjęs, apaugęs medžiais, krūmais, švendrėmis.

Per apylinkę teka Gazda, Raudenyčia.

KAZLŲ RŪDOS APYLINKĖ

Kazlų Rūdos apylinkė plotu (28 800 ha) didžiausia rajone. Ji ir miškingiausia. Miškai užima daugiau kaip 10 tūkst. ha. Ši rajono šiauriniame krašte esanti apylinkė ribojasi su Kauno, Šakių rajonais.

Apylinkės centras — Kazlų Rūda. Nuo jos iki Kapsuko — 25 km, iki Kauno—Kalvarijos kelio — 7 km. Geras susisiekimas su Kaunu, Vilniumi, nes per Kazlų Rūdą eina Vilniaus—Kaliningrado geležinkelis. Jo atšaka iš Kazlų Rūdos veda į Alytų.

Iš visų pusių miestą supa miškai. Anksčiau jo vietoj taip pat buvo giria. XVI a. pradžioje Kazlų Rūdos miškus imta smarkiai kirsti, daugėjo kelmų, buvo statomos atviros ir uždaros nedegtų plytų krosnys, o jose iš senų pušų kelmų varoma derva. Daugelis varyklų veikė iki praėjusio šimtmečio. Kazlų Rūdos apylinkės miškuose ilgiausiai išsilaikė Agurkiškės dervos varykla.

XVI a. antrojoje pusėje iš Mozūrijos į dabartinio Kazlų Rūdos miesto teritoriją atvykęs ir čia įsikūręs bajoras Kazlas prie Jūrės upelio įsirengė deguto varyklą, aikštelę kelmams ir medžiams laikyti. Savo sodyboje pasistatė kalvę; iš vietinių balų rūdos imta lydyti ir kalti geležį. Aplink bajoro sodybą apsigyvenę rūdkasiai ir geležies rūdos degėjai buvo vadinami „kazlais“. Taip atsirado Kazlų Rūdos pavadinimas. Dar 1883 m. čia veikė kalvė, kurioje buvo kalama kirviai, žagrės ir kitokie geležies įrankiai bei žemės ūkio padargai.

1861 m. per Kazlų Rūdą nutiesus Peter-

burgo—Varšuvos geležinkelį, rūdininkų verslas ėmė nykti, nes buvo galima iš pramoninių rajonų parsivežti pigesnių geležies gaminių.

1895 m. rugsėjį, grįždamas šiuo geležinkeliu iš užsienio į Rusiją, pro Kazlų Rūdą važiavo V. Leninas.

Nutiesus geležinkelį ir pastačius geležinkelio stotį, Kazlų Rūdos gyvenvietė ėmė sparčiai augti. 1883 m. čia buvo 39 kiemai, 445 gyventojai, o 1923 m. jau buvo 1338 gyventojai. XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje Kazlų Rūdoje vykdavo dideli turgūs.

XIX a. antrojoje pusėje Sūduvos kaimuo-

Kazlų Rūdos žuvininkystės ūkio valdos
Kazlų Rūda — rajono pavaldumo miestas

se didėjo neapykanta carizmui. Pasipriešinimo jam banga neaplenkė ir Kazlų Rūdos. 1863 m. kovo 25 d. su caro kariuomene susikovė L. Andriuškevičiaus vadovaujamas sukilėlių būrys.

1918 m. pabaigoje Kazlų Rūdoje susikūrė komunistinė kuopelė, revoliucinis komitetas. Miesto centre, Tarybų gatvėje, tebestovi 2-uoju numeriu pažymėtas namas, kuriame 1919 m. buvo įsikūrusi Darbininkų atstovų taryba; ji rūpinosi, kad okupantai neišvežtų į Vokietiją lentpjūvių produkcijos, palaikė glaudžius ryšius su aplinkinių miestelių tarybomis.

1919 m. vasario 9 d. miesto geležinkelio stotyje įvyko Suvalkijos komunistų kuopelių konferencija. Joje nutarta suorganizuoti ginkluotą sukilimą prieš buržuazinę valdžią, tuo paremiant Raudonosios Armijos puolimą Suvalkijai išvaduoti. Konferencijos darbui vadovavo Pranas Svoteelis-Proletaras — revoliucinio judėjimo dalyvis, Lietuvos Laikinosios revoliucinės darbininkų ir vargingųjų valstiečių vyriausybės narys. Čia tarp delegatų buvo ir Kazlų Rūdos atstovai Andrius Naumavičius, Juozas Račkauskas (būrio vadas), Kazys Račkauskas, Vincas Mačiūnas, Jonas Žakelis. Sukilimas, prasidėjęs vasario 12 d., greitai buvo nuslopintas.

1926 m. gegužės mėnesį įvyko streikas S. Solskio lentpjūvėje, spalį — O. Petrikanskio lentpjūvėje. 1934 m. mieste veikė po grindinė partinė organizacija, kuriai vadovavo Jonas Janauskas.

Vokiečių fašistinė kariuomenė miestą

1941 m. labai sugriovė. Kazlų Rūdą 1944 m. liepos 31 d. išvadavo 33-iosios armijos 344-osios divizijos kariai kartu su 2-ojo gvardijos tankų korpuso 26-ąja brigada. Miesto kapinėse palaidota 460 karių, tarp jų Tarybų Sąjungos Didvyris Aleksandras Sokolovas (1913—1944).

Kazlų Rūda ėmė sparčiai plėstis nuo 1950 m., kai tapo rajono centru. Nuo 1962 m. — rajono pavaldumo miestas.

Dabar Kazlų Rūda — augantis pramonės miestas.

Bandomasis medienos dirbinių kombinas — didžiausia miesto įmonė. Jos kūrimosi raida siekia 1909 m., kai Jūrės kaime buvo pastatyta vokiečių kapitalisto F. Torklerio lentpjūvė. 1971 m. naujame ceche supresuota pirmoji paprasta drožlių plokštė, o 1975 m. pagaminta nauja, laminuota, plokštė. 1984 m. pastačius naują modernų cechą, plokščių gamyba smarkiai padidėjo. Daugiausia jų skiriama baldų pramonei. Dalis plokščių eksportuojama į Vokietijos Demokratinę Respubliką.

Didinti gamybą, kelti darbo našumą kombinato kolektyvui padeda bendradarbiavimas su Baltarusijos TSR Mastų medžio apdirbimo gamybiniu susivienijimu.

Kombinatas turi filialą — Kapsuko baldų fabriką, gaminantį pietų stalus, rašomuo-

Kazlų Rūdos bandomojo miškų ūkio gamybinio susivienijimo administracinis pastatas
Žvejai Kazlų Rūdos žuvininkystės ūkio tvenkinyje
Kazlų Rūdos bandomajame miškų ūkio gamybiniame susivienijime

sius stalus mokiniams, televizorių staliukus, knygų lentynas.

Remonto mechaninė gamykla įkurta 1963 m. buvusioje melioracijos mašinų stotyje. Gamykla remontuoja sunkvežimių GAZ-51 ir GAZ-52 variklius. Per metus respublikos ūkiai iš šios įmonės išsiveža daugiau kaip 12 tūkst. suremontuotų variklių.

Vienuoliktajame penkmetyje gamykla pradėjo gaminti mineralinių trąšų ir kitokių birių medžiagų transportavimo konteinerius. Ši įmonė taip pat gamina ratinių traktorių ardymo standus, atsargines detales šienavimo technikai ir javų kombainams, sunkvežimių ir priekabų uždedamuosius bortus, remontuoja galingų traktorių hidrostatinės transmisijas.

Už gerą 1984 m. ekonominio ir socialinio vystymo plano bei socialistinių išipareigojimų vykdymą Remonto mechaninė gamykla buvo apdovanota LKP Centro Komiteto, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos, Respublikinės Profesinių Sąjungų Tarybos ir LLKJS CK pereinamąja Raudonąja vėliava. Ne kartą įmonė tapo sąjunginio socialistinio lenktyniavimo nugalėtoja.

Mieste įsikūręs Kazlų Rūdos bandomasis miškų ūkio gamybinis susivienijimas rūpinasi miško veisimu, apsauga, faunos globa, medynų kirtimu, išvežimu, pirminiu medienos apdorojimu ir realizavimu. Susivienijimo valdos, esančios Kapsuko, Šakių ir Vilkaviškio, šiek tiek Kauno ir Prienų rajonuose, užima 79,5 tūkst. ha plotą. Kasmet liaudies ūkiui pateikiama daugiau kaip 150 tūkst. ktm medienos. Kiek plotų iškertama,

ties užveisiama jaunuolynų. Daugiau kaip 90 proc. miško ruošos darbų mechanizuota. Medžiai iš miško į sandėlius vežami galinomis automašinomis, turinčiomis hidraulinis pakrovimo įrenginius.

Kazlų Rūdos miškų ūkio gamybiniame susivienijime atliekami tiriamojo ir bandomojo pobūdžio darbai. Susivienijimo darbuotojai bendradarbiauja su Lietuvos miškų ūkio mokslinio tyrimo institutu. Diegiamos naujos mokslinės rekomendacijos ir atliekami bandymai visose girininkijose.

Pagrindinis miško masyvas — Kazlų Rūdos giria — užima 57 tūkst. ha. Šis plotas suskirstytas į 14 girininkijų, iš kurių 8 priklauso Kazlų Rūdos pagrindinei įmonei.

Kazlų Rūdos apylinkėje esantys miškai priklauso 4 girininkijoms. Viena iš didžiausių apylinkėje — Kazlų Rūdos girininkija — užima 4901 ha plotą. Per metus girininkijoje iškertama 7 tūkst. ktm medienos, atso-dinama 26 ha.

Iš girininkijų atvežta mediena sandėliuojama Kazlų Rūdoje esančioje įmonėje. Apie 85 proc. čia pagamintos produkcijos realizuojama Kazlų Rūdos bandomajam medienos dirbinių kombinatui ir Jūrės statybinių konstrukcijų gamyklai.

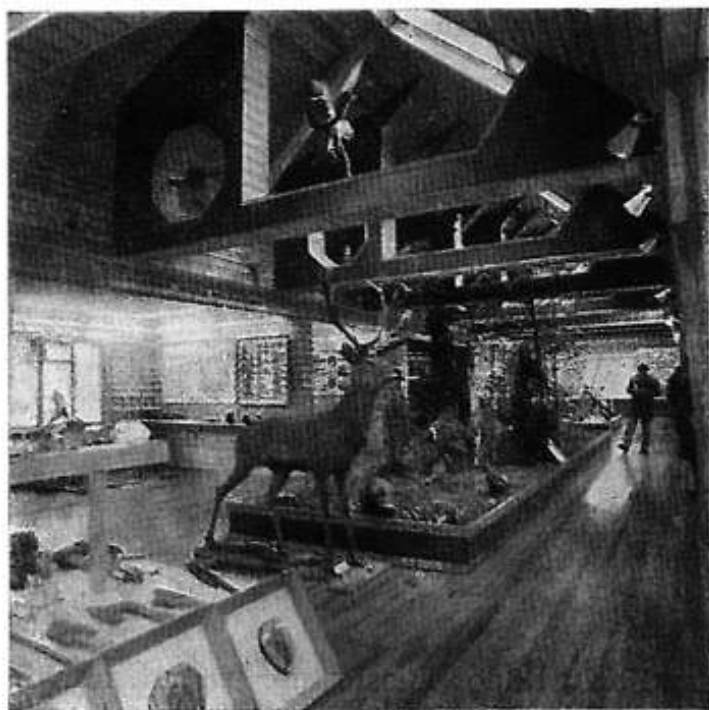
Susivienijimo centre, Kazlų Rūdoje, savo veiklą kasmet plečia plataus vartojimo gaminių cechus. Jame gaminami durų ir langų blokai, taros dėžės, sodo nameliai, virtuvės reikmenys ir kita.

Gražiai rekonstruotose buvusiose Bandomojo miškų ūkio gamybinio susivienijimo patalpose susivienijimo direktoriaus Zigmo

Paltanavičiaus iniciatyva 1983 m. įkurtas visuomeninis miškininkystės muziejus. Jo vadovas — vienas iš pagrindinių muziejaus kūrėjų, susivienijimo veteranas Petras Greblikas. Pirmajame aukšte esančiuose nuotraukų, skaidrių stenduose, albumuose pasakojama apie susivienijimo darbo veteranus, pirmūnus, Didžiojo Tėvynės karo dalyvius, saviveiklininkus, sportininkus; dendrologinė ir botaninė kolekcija supažindina su miško augalija ir kenkėjais. Antrajame aukšte įrengtos anksčiau naudotų miško sodinimo ir kirtimo įrankių, senų medžioklinių šautuvų, plataus vartojimo gaminių, uogų ir kitų miško gėrybių, aukštapelkės augalų ekspozicijos. Gausu čia įvairių žvėrelių ir paukščių iškamšų. Kasmet muziejus papildomas naujais eksponatais.

Muziejus — gera būsimųjų miškininkų mokykla. Į Kazlų Rūdą atlikti praktikos atvyksta Lietuvos žemės ūkio akademijos miškų ūkio fakulteto studentai ir Kauno A. Kvedaro miškų technikumui moksleiviai. Jie surinko daug muziejaus eksponatų.

Kazlų Rūdos miesto pakraštyje esanti miškininkų gyvenvietė — viena iš gražiausių rajone. Ryškiausias jos akcentas — Bandomojo miškų ūkio gamybinio susivienijimo administracinis pastatas su erdvia sale, kurioje dažnai koncertuoja respublikos meno atlikėjai. Gyvenvietę puošia dekoratyvinės skulptūros, alpinariumai. Už gamybinių, gyvenamųjų namų kompleksą, visuomeninio centro sukūrimą, aplinkos tvarkymą gyvenvietė apdovanota LTSR liaudies ūkio pasiekimų parodos antrojo laipsnio diplomu, di-

rektorius Zigmas Paltanavičius — sidabro, liaudies meistras Vytautas Gelgota — bronzos medaliais. 1984 m. su susivienijimo socialinių klausimų sprendimo patirtimi buvo supažindinama TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodos paviljone „Miškų ūkis ir miško pramonė“.

Kazlų Rūdos zoninių kultūros namų būreliuose yra daugiau kaip 500 meno savi veiklos entuziastų. Mišrus choras 1965 m. ir 1970 m. respublikinėse dainų šventėse tapo prizininku.

Įdomius renginius organizuoja Bandomojo medienos dirbinių kombinato etnografinis ansamblis. Jo vadovas Jaunius Vylis

Miškininkystės muziejus Kazlų Rūdoje

užrašė ir mokslo įstaigoms perdavė daugiau kaip 1680 dainų bei šokių melodijų.

Mieste yra biblioteka, vidurinė mokykla, vaikų muzikos mokykla, pagalbinė internatinė mokykla.

1982 m. Kazlų Rūdoje įkurta rajono Vaikų ekskursinė-turistinė bazė. Joje veikia 50 būrelių. 1983 m. Pabaltijo turistinės technikos varžybose šios bazės komanda pasirodė geriausiai iš visų Lietuvos komandų.

Šiauriniame miesto krašte, prie kelio, vedančio į Višakio Rūdą, tarp pušų 1975 m. pastatyta moderni ligoninė ir poliklinika. Pirmojo pasaulinio karo metais Kazlų Rūdoje medicinos pagalbą teikė tik vienas gydytojas, dabar ligoninėje dirba daugiau kaip 200 medikų.

Kazlų Rūdos mieste taip pat yra universalinė parduotuvė, baldų, ūkinių ir 4 maisto prekių parduotuvės, buitinio gyventojų aptarnavimo paviljonas, knygynas, ryšių skyrius, taupomoji kasa, 2 vaistinės, 3 vaikų lopšeliai-darželiai.

Kazlų Rūda — kalbininko Aldono Pupkio, kompozitoriaus Rimvydo Žigaičio gimtinė.

Prie Kazlų Rūdos miesto šiaurės vakarų dalies prisišliejęs Jūrės kaimas. Jame nuo XIX a. antrosios pusės iki Didžiojo Tėvynės karo veikė garsi pramoninė lentpjūvė. 1966 m. čia įkurtas medžio apdirbimo kombinatas, vėliau pavadintas Jūrės statybinių konstrukcijų gamykla. Nuo 1975 m. ji gamina klijuotą medienos konstrukcijas. Tai vienintelė tokio pobūdžio įmonė Pabaltijyje. Klijuotos konstrukcijos daugiausia naudojamos kultū-

ros ir buities objektams statyti. Jos gerai įvertintos TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodoje.

Kelias iš Jūrės veda į Višakio Rūdą, esančią už 8 km. Šis miestelis įsikūrė XVIII a. pirmojoje pusėje Višakio ir Judrės upių santakoje prie senojo Kauno—Virbalio prekybos ir pašto kelio. Nutiesus Kauno—Virbalio geležinkelį ir Kauno—Marijampolės plentą, miestelis ėmė nykti, nes 1883 m. užsidarė čia buvusios liejyklos, jų produkciją nukonkuravo atvežtinė. Per Višakio Rūdą ir jos apylinkes, esančias prie pat Šakių rajono teritorijos, vingiuoja Višakis (ilgis 46 km). Paskutiniaisiais metais jis nusaustas, natūralus išlikęs tik ties Višakio Rūda, Kardokais ir Dambravina. Iš abiejų upelio pusių ošia Kazlų Rūdos giria.

Višakio Rūda pavadinimą gavusi nuo rūdos, iš kurios čia buvo liejama geležis, ir nuo Šešupės dešiniojo intako — Višakio.

Kita sena gyvenvietė — Bagotoji, esanti 10 km į vakarus nuo Kazlų Rūdos. Prie gyvenvietės rytinės pusės šliejasi Kazlų Rūdos miškai, eina Višakio Rūdos—Antanavo kelias. Už 3 km nuo kaimo yra Bagotosios geležinkelio stotis. Bagotosios kaimas susikūrė XVIII a. viduryje nederlinguose, smėlėtuose kirtimuose. Gyvenvietė ėmė augti po 1861 m., nutiesus Kauno—Virbalio geležinkelį. Dabar ši gyvenvietė — Bagotosios kolūkio centras. Daugumas ūkio žemės plotų — smėlynai, įvertinti tik 38 boniteto balais. Smėlėtuose dirvose gerai dera bulvės, todėl bulvininkystė — viena iš svarbiausių kolūkio specializacijos šakų.

Pietinėje apylinkės dalyje, prie Pilvės upelio, tyvuliuoja tvenkiniai. Tai Kazlų Rūdos žuvininkystės ūkio valdos. 414 ha plotą užimančiuose tvenkiniuose auginami karpiai.

Į šiaurinėje apylinkės dalyje esančią Agurkiškės girininkiją įsiterpusi Ežerėlio pelkė (jos teritorija priklauso Kauno rajonui). Joje daug gerų durpių, kurios naudojamos kurui ir kraikui. Ežerėlio durpių įmonė — viena iš seniausių Lietuvoje: durpės čia pradėtos kasti 1918 m.

Iš Ežerėlio pelkės išteka Judrės upelis. Jis sruvena į vakarinę apylinkės pusę, kur susitinka Višakio upelį. Tarp Višakio ir Judrės upelio yra Raudonplynio pelkė ir durpynas (nuo Kazlų Rūdos 8 km).

Beveik lygiagrečiai Judrei teka Jūrė. Ji taip pat išteka iš Ežerėlio pelkės. Didžiojo Tėvynės karo metais čia, Agurkiškės girininkijoje, stačiame Jūrės krante buvo įsikūrusi „Jūros“ partizanų būrio (jis veikė tuometinėse Marijampolės, Vilkaviškio ir Šakių apskrityse) vadavietė. Būrys buvo pradėtas organizuoti 1942 m. rugpjūčio mėnesį. Partizanams vadovavo Vytautas Bieliauskas. Būrio komisaras buvo Vladas Bieliauskas, štabo viršininkas — Antanas Grybas.

„Jūros“ būrys Kauno—Kazlų Rūdos—Pilviškių geležinkelio ruože nuo bėgių nuleido 2 priešo karinius ešelonus, sunaikino 16 vokiečių automašinų, 247 hitlerininkus ir jų talkininkus. Žeminėje partizanai turėjo

spauštuvėlę ir spausdino atsišaukimus, su trumpintus Tarybinio informacijos biuro pranešimus.

Partizanų žeminė atstatyta. 1971 m. išbetonuotas jos vidus, įrengtas geresnis įėjimas. Vakarinėje jos pusėje, matomiausioje miško aikštelės vietoje, pastatytas paminklinis akmuo. Čia rengiami Didžiojo Tėvynės karo, partizaninio judėjimo dalyvių susitikimai su mokiniais, ūkių, įmonių ir organizacijų darbuotojais. Apie „Jūros“ būrio veiklą daug medžiagos surinko Kazlų Rūdos vidurinės mokyklos moksleiviai.

Čia buvo „Jūros“ partizanų būrio vadavietė

LIUBAVO APYLINKĖ

Liubavo apylinkė yra Sūduvos aukštumoje, pietvakariniame rajono kampe, tarp Lenkijos Liaudies Respublikos, Vilkaviškio rajono bei Kapsuko rajono Jurgežerių ir Sangrūdų apylinkių.

Gyventojų skaičiumi mažiausia apylinkė rajone. Plotas — 5800 ha. Apylinkėje esantys 2 ūkiai — M. Melnikaitės ir Liubavo kolūkiai — naudojami 5713 ha žemių plotu.

Apylinkės centras — Liubavas, to paties pavadinimo kolūkio centrinė gyvenvietė. Ji įsikūrusi 14 km į pietvakarius nuo Kalvarijos, 2 km nuo Lenkijos sienos. Tai labiausiai nuo Kapsuko nutolęs apylinkės centras (36 km). Liubavo kaimas įkurtas XVIII a. pradžioje. 1734 m. Augustas III čia ėmusiam sparčiai augti miesteliui suteikė Magdeburgo teises, o 1791 m. Stanislovas Augustas jas patvirtino. XVIII a. pabaigoje Liubave veikė pradinė mokykla, kurioje 1781 m. mokėsi 5 miestelėnų, o 1784 m. — 9 valstiečių vaikai. Lietuviškosios spaudos draudimo laikotarpiu iš Prūsijos per Liubavą buvo gabenamos knygos. Apie 30 metų jas gabeno ir liubavietis M. Vasiliauskas. Nuo XIX a. pradžios iki 1950 m. Liubavas buvo valsčiaus centras. 1905 m. gruodžio 11 d. valstiečiai užpuolė valsčiaus valdybą ir sunaikino valsčiaus dokumentus. Per pirmąjį pasaulinį karą miestelis sudegė. Buržuazijos valdymo metais daug Liubavo gyventojų išsikėlė į vienkiemius.

Karų nuniokotas miestelis neatpažįstamai pasikeitė. Čia pastatyti kultūros namai, bib-

lioteka, vaikų lopšelis-darželis. Veikia ambulatorija, ryšių skyrius, parduotuvė, valgykla. Liubavo ir aplinkinių kaimų vaikai mokosi Liubavo devynmetėje mokykloje.

Gyvenvietės pakraštyje pastatytas paminklinis akmuo Marijampolės 107 pasienio būrio kariams, 1941 m. birželio 22 d. didvyriškai žuvusiems kovojant su vokiečių fašistiniais grobikais, atminti.

Abiejų apylinkės ūkių žemės mažai derlingos, įvertintos tik 39 boniteto balais.

Užtat akį džiugina puikus gamtovaizdis. Čia beveik visos lygumos prisagstytos kalvų kalvelių. Apylinkę į dvi dalis skiria Še-

Paminklinis akmuo pasienio būrio kariams, žuvusiems 1941 m. birželio 22 d.

šupė. Ji, atitekėjusi iš kaimyninės Lenkijos Liaudies Respublikos, savo kelią Kapsuko rajone pradeda nuo Liubavo apylinkės pietinės dalies. Tarp kalvų vingiuoja Šešupės intakai Grauzė ir Šelmenta. Tai vienur, tai kitur raibuliuoja ežerai ir ežerėliai. Didžiausias iš jų — Reketija, esantis už 5 km į pietryčius nuo Liubavo. Ežero plotas — 37 ha. Krantai daugelyje vietų aukšti, gerai prienami, todėl čia nestinga žvejų mėgėjų. Prie to paties Kalvarijos—Liubavo kelio telkšo du Salaperaugio ežerai. Kadangi tarp apylinkės ežerų ir kalvų nestinga žvyro ir smėlio, įrengti du šių statybinių medžiagų karjerai.

Prie Lenkijos sienos dunkso Žaliosios piliakalnis, esantis Žaliosios kalvoje. Aukščiausios dalies ilgis — 140 m, plotis — 20 m. Piliakalnio ir kalvos vakarų ir šiaurės vakarų kraštuose yra status šlaitas (2—3 m). Kitur jis nuartas, susilieja su natūraliu, nuolaidžiu kalvos šlaitu.

Trempinių kaime, 4,5 km į šiaurę nuo Liubavo, netoli Liubavo kolūkio Pagraužių gyvenvietės ir Liubavo ežero, yra LTSR nusipelnusio meno veikėjo, LTSR liaudies rašytojo Antano Venclovos (1906—1971) gimtinė. Būsimasis rašytojas, namuose pramokęs skaityti, vienus metus lankė Liubavo pradžios mokyklą (ilgiau čia mokytis sutrukė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas).

Privačiai pasirengęs, 1918 m. įstojo į Marijampolės gimnaziją. Ją baigė 1925 m.

A. Venclovos gimtinės sodyba rūpestingai prižiūrima. 1944—1945 m. besitraukiant frontui, gyvenamasis namas buvo sudegintas. Senojo namo vietoje 1954 m. pastatytas naujas medinis namas. Ši sodyba 1976 m. pripažinta respublikinės reikšmės istorijos paminklu. 1977 m. prie namo prikalta memorialinė lenta. Čia Liubavo devynmetės mokyklos mokytojai mokiniams rengia lietuvių literatūros pamokas.

Rašytojo A. Venclovos gimtinė

LIUDVINAVO APYLINKĖ

Liudvinavo apylinkė išsidėsčiusi pietrytinėje rajono dalyje. Šiaurinė apylinkės dalis prieina prie Kapsuko miesto, pietrytinė — prie Alytaus ir Lazdijų rajonų. Per Liudvinavo apylinkę vingiuoja Šešupė, Sūduonia ir Dovinė, eina asfaltuoti keliai į Alytų, Lazdijus.

Liudvinavo apylinkė viena didžiausių rajone žemės ploto atžvilgiu: Padovinio, Želsvelės, Žemaitės, „Šešupės“ kolūkiai ir Buktos paukštininkystės ūkis užima 13 887 ha plotą.

Apylinkės centras — Liudvinavo gyvenvietė, įsikūrusi prie Šešupės ir Sūduonios upių santakos. Vakariniam Liudvinavo pakraštyje telkšo Liudvinavo ežeras, šiaurės vakarinėje pusėje — Paežerėlių ežeras. Poilsiautojams įrengta ir Sūduonios užtvanka. Gyvenvietės paviršius kalvotas, labiausiai nelygus dešinysis Šešupės vingio krantas. Liudvinave įrengtas medžioklės ir žūklių ūkio lydekų inkubatorius — vienas iš didžiausių respublikoje. Prie gyvenvietės melioratoriai paliko paukščių balą (5 ha). Joje prieglobstį randa kirai, gulbės, antys.

Liudvinave yra vidurinė mokykla, ambulatorija, vaistinė, buitinio aptarnavimo paviljonas, kultūros namai, maisto, pramoninių ir ūkinių prekių parduotuvės, ryšių skyrius, veterinarijos ligoninė, valgykla, taupomoji kasa, pieninė. Veikia Vilkaviškio metalo dirbinių gamyklos „Pasaga“ cechasis. Jame gaminami skydeliai ir kaukės suvirintojams.

Čia, kur dabartinis Liudvinavas, anksčiau buvo Punios giria. XVIII a. pradžioje medžiotojų sustojimo ir nakvynės vietoje, vadintoje Trobomis, ėmė kurtis kaimas. 1719 m. Augustas II leido Punios seniūnui Liudvikui Pacui jame statyti miestą ir suteikė būsimajam miestui Magdeburgo teises. L. Pacas miesteliui davė savo vardą ir pavadino Liudvinavu. 1757 m. Augustas III ir 1791 m. Stanislovas Augustas patvirtino, kad miesteliui suteiktos Magdeburgo teisės. Caro valdymo metais Liudvinavas buvo valsčiaus centras.

Žaltyčio ežeras
Liudvinavo gyvenvietė

1905 metų revoliucija Rusijoje sukėlė stiprų atgarsį ir Liudvinavo valsčiuje. Tų pačių metų birželio 26 d. valstiečiai užpuolė valsčiaus teismą, degtinės parduotuvę, savavališkai nustatė cukraus ir alaus kainas. Politiniai mitingai ir demonstracijos prieš caro valdžią vyko ir 1905 m. liepos 8 d., lapkričio 5 d., 17 d. ir gruodžio 8 d. Gruodžio mėnesį valstiečiai išvaikė carinius valsčiaus valdininkus ir vietoj jų išrinko savo valdžią.

Pirmojo pasaulinio karo metu didelė miestelio dalis sudegė. 1918 m. pabaigoje mokytojo Juliaus Zonelio ir darbininko Juozo Gabrio iniciatyva Liudvinave sukurta Darbininkų ir valstiečių taryba. Jos pirmininkas J. Zonelis, LKP I suvažiavimo delegatas, kartu su savo vienminčiais 1919 m. vasario 13–14 d. Liudvinavo ir kitose Sūdumos krašto apylinkėse suorganizavo ginkluotą sukilimą prieš vokiečių interventus ir vietos buržuazinius nacionalistus. Buržuaziniai nacionalistai J. Zonelį ir J. Gabrių nužudė. Ištikimas šių revoliucionierių bendražygis buvo J. Apolskis. Už Tarybų valdžios kūrimą Liudvinave jis buvo kalinamas Pravieniškių kalėjime. 1944 m., išvijus vokiečių okupantus, K. Petriko partizanų būrio ryšininkas J. Apolskis vadovavo Liudvinavo valsčiui. Vėliau Liudvinavo valsčiaus, apylinkės vykdomojo komiteto pirmininku daug metų dirbo „Dainavos“ partizanų būrio partizanas Stasys Gecevičius.

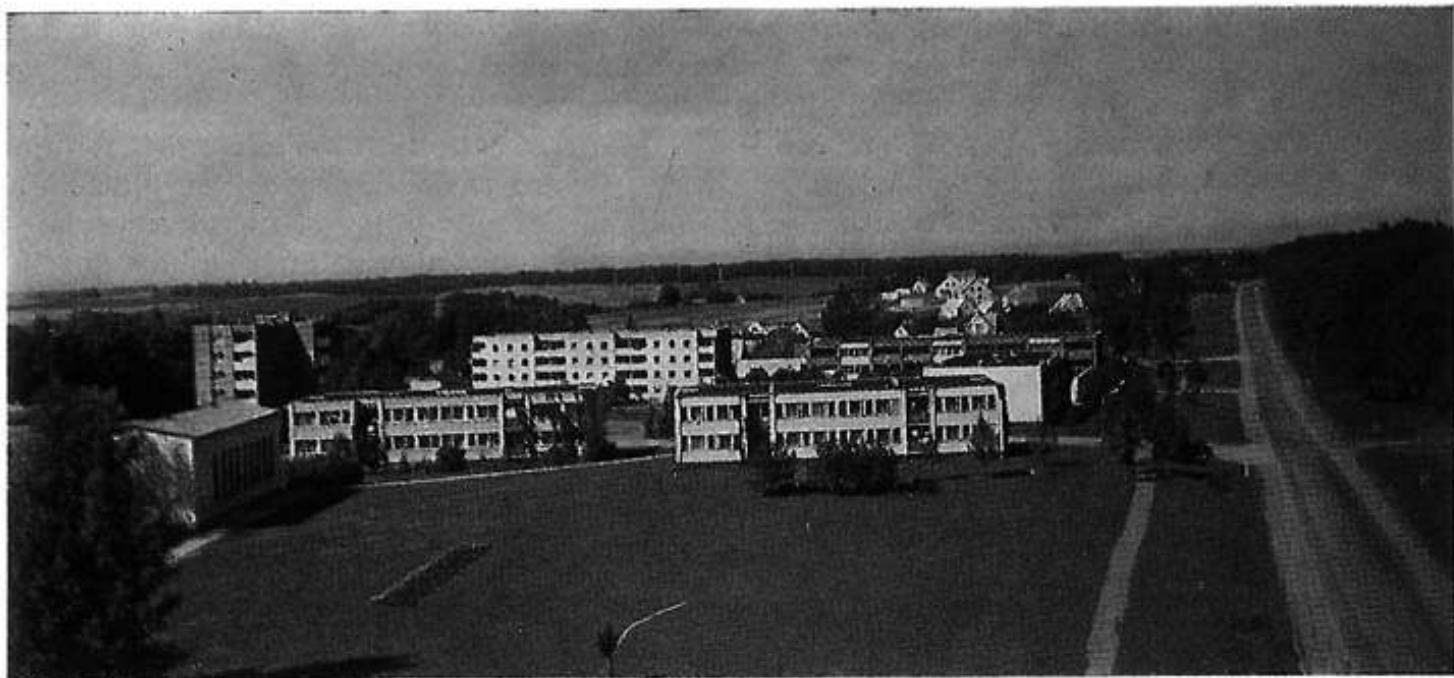
Daugumas Liudvinavo apylinkės ūkių — pirmaujantys rajone. Jau ne pirmas dešimtmetis, kai ekonominiais ir socialiniais ro-

dikliais garsus Želsvelės kolūkis. Jam ketvirtą dešimtmetį (nuo 1954 m.) vadovauja LTSR nusipelnęs žemės ūkio darbuotojas Vincas Marazas. Jis su kitais sukūrė ir įdiegė žemių kultūrinimo ir jų intensyvaus naudojimo kultūrinėms pievoms ir ganykloms pažangią technologiją (už tai 1976 m. paskirta TSRS valstybinė premija).

Draugystės ir bendradarbiavimo ryšiai kolektyvą sieja su Baltarusijos TSR Berestovicos rajono gyvulininkystės darbuotojais. Ūkis, kaip TSRS ir Suomijos draugystės draugijos narys, dažnai sulaukia svečių iš Suomijos. Želsvelės kolūkiečiai bendradarbiauja su Vengrijos Liaudies Respublikos Haidu Biharo srities V. Lenino kooperatyvu, taip pat draugauja su Lenkijos ir Vokietijos Demokratinės Respublikos žemdirbiais.

Daugelis delegacijų pirmiausia susidomi prie Kapsuko—Alytaus kelio ir Želsvelės upelio įsikūrusia Želsvos gyvenvieta. Joje 1972 m. gruodžio 12 d. atšvęstos kolektyvinės žemdirbių įkurtuvės (antrosios respublikoje): tada kolūkiečiai baigė keltis iš vienkienių į Želsvos gyvenvietę. Ši gyvenvietė gražiausia rajone. Už suplanavimą, statybą ir aplinkos tvarkymą Želsvos gyvenvietės projektuotojai ir statybininkai 1975 m. gavo TSRS Ministrų Tarybos diplomą ir premiją.

Priešingoje Želsvelės upelio pusėje išaukęs šiuolaikinis gamybinis centras. Želsvelės gyvulininkystės komplekse veikia geriausia respublikoje elektros katilinė. Čia vartojama daugiausia nakties energija, todėl kasmet kolūkiui mazuto reikia 100 t mažiau.

Ūkio energetinių resursų taupymo patirtis 1985 m. buvo eksponuojama TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodoje.

Sparčiai didėja žemės ūkio produktų gamyba. Už 1984 m. pasiektus gamybos laimėjimus Želsvelės kolūkis tapo sąjunginio socialistinio lenktyniavimo nugalėtoju ir buvo apdovanotas TSKP CK, TSRS Ministrų Tarybos, VPSCT ir VLKJS CK pereinamąja Raudonąja vėliava ir įrašytas į TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodos garbės lentą, apdovanotas šios parodos garbės diplomu. Už vienuoliktojo penkmečio gamybos laimėjimus apdovanotas Lenino ordinu.

Padovinio kolūkis, besispecializuojantis pieno, mėsos ir cukrinių runkelių gamyboje, už žemės ūkio produktų gamybos inten-

syvinimą ne kartą tapo sąjunginio ir respublikinio socialistinio lenktyniavimo nugalėtoju. Už 1983 m. laimėjimus jam buvo paskirta TSKP CK, TSRS MT, VPSCT ir VLKJS CK pereinamoji Raudonoji vėliava ir jis įrašytas į TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodos garbės lentą.

Ūkyje pastatytos modernios mechaninės dirbtuvės, mašinų aptarnavimo punktas, mechanizatoriams įrengtos geros buitinės patalpos.

Padovinio kolūkis 1984 m. respublikinėje technikos aikščių ir pažangių techninio aptarnavimo metodų diegimo apžiūroje laimėjo antrąją vietą ir buvo apdovanotas

Želsvos gyvenvietės centras

LTSR žemės ūkio ministerijos diplomu. Tai ir vienintelio rajone visų trijų Darbo šlovės ordinų kavaleriaus, šio ūkio kombainininko Vito Jaškausko nuopelnas. Per 1985 m. java-pjūtę, Padovinio kolūkio komjaunimo organizacijai pasiūlius, įsteigtas V. Jaškausko pereinamasis prizas. Jis įteikiamas pirmaujančiam jaunajam rajono kombainininkui.

Pirmaujančio rajone „Šešupės“ kolūkio valdos prieina prie Kapsuko miesto pietinės dalies. Tai vienas iš mažiausių rajono kolūkių (2133 ha). Kolūkiui 1949–1986 m. vadovavo Socialistinio Darbo Didvyris, LTSR nusipelnęs žemės ūkio darbuotojas Juozas Miežlaiškis.

1982 m. ūkis tapo sąjunginio socialistinio lenktyniavimo dėl melioruotų žemių efektyvumo didinimo nugalėtoju. Jam buvo paskirta TSRS žemės ūkio ministerijos ir Žemės ūkio darbuotojų profsąjungos centro komiteto pereinamoji Raudonoji vėliava.

„Šešupės“ kolūkis nuolat pirmauja sąjunginėse arklių naudojimo apžiūrose. 1984 m. vėl pirmoji vieta šalyje pripažinta brigadininkui J. Steponavičiui. Jo vadovaujamoje brigadoje kasmet arkliais dirbama po 337 dienas.

„Šešupės“ kolūkis beveik kasmet valstybei parduoda pačius cukringiausius runkelius rajone (1984 m. cukringumas buvo 16,7 %).

Džiugina ne vien ekonominiai šio ūkio rodikliai, bet ir pavyzdinga gyvenvietės, fermų, gamybinių objektų tvarka. Ūkis prieš kelerius metus pats įsirengė asfaltbetonio bazę, išasfaltavo visus kelius ir keliukus.

Prie Dovinės upės žemdirbiai per talkas pasidarė puikią poilsiavietę — vienintelę tokią rajone.

Mažiausias ne tik apylinkėje, bet ir rajone — Buktos paukštininkystės tarybinis ūkis, įsikūręs Šešupės vingyje, netoli Kapsuko—Alytaus kelio. Tai vienintelis tokios specializacijos ūkis. 1985 m. paukštyne baigti statyti nauji tvartai, todėl valstybei parduodama daugiau paukštienos ir kiaušinių.

Šalia Buktos paukštininkystės ūkio — Buktos miškas (6 km į pietryčius nuo Liudvinavo, tarp Šešupės ir Žuvinto). Tai didžiausias rajono pietrytinės dalies miško masyvas, užimęs 3371 ha plotą. Didžiojo Tėvynės karo metais šiame miške buvo apsi-stojęs pirmojo Marijampolės apskrities partizaninio judėjimo organizatoriaus Karolio Petriko vardu pavadintas tarybinių partizanų būrys, vadovaujamas revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvio, LKP Marijampolės apskrities komiteto sekretoriaus Stasio Naujalio. Partizanams aktyviai talkino ryšininkai — šics apylinkės Putriškių kaimo gyventojai Jonas ir Juozas Bulotai.

Žemaitės kolūkyje, Kūlokų kaime, esančiame 5 km į rytus nuo Liudvinavo, yra rašytojo Kazio Borutos (1905–1965) tėviškė. K. Boruta mokėsi Liudvinavo pradžios mokykloje, kuri 1914 m. karo metu sudegė. Mokydamasis Marijampolės gimnazijoje, mokytojų seminarijoje, vasaras praleisdavo tėviškėje. Kūriniuose poetas įamžino savo kaimo pasakotoją J. Paketurį, Dovinės vardą.

Rašytojas gimė mediniame sienojų name,

kurio vietoje dabar stovi raudonų plytų mūrinis gyvenamasis namas. Prie šio namo 1973 m. pritvirtinta memorialinė lenta, jame 1975 m. įrengta memorialinė seklyčia-ekspozicija apie poeto gyvenimą ir veiklą. Sodybą prižiūri Žemaitės kolūkio kraštotyrininkai. Parengtas jos kapitalinio sutvarkymo projektas.

Padovinio kaime 1910 m. gimė tarybinė pedagogė, aktyvi pirmųjų pokario metų visuomenininkė Ona Sukackienė (Žemaitytė), kurią 1946 m. nužudė buržuaziniai nacionalistai. Jos vardu pavadinta Kapsuko pedagoginė muzikos mokykla.

Caro ir buržuazijos valdymo metais Padovinys buvo valsčiaus centras. Didžiojo Tėvynės karo pradžioje buržuaziniai nacionalistai ir hitlerininkai nužudė šio kaimo naujakurius brolius Joną, Juozą ir Vyta Urbonavičius, V. Lietuvininką, J. Burokevičių.

Šio kaimo šiaurės vakariniame pakraštyje, pailgoje kalvoje, yra Padovinio piliakal-

nis. Jo šlaitai statūs, aikštelė pailga, pietinėje pusėje yra pakopa, primenanti priešpilį. Piliakalnis įrengtas pirmaisiais mūsų eros amžiais ir juo naudotasi visą I tūkstantmetį.

Liudvinavo piliakalnis, esantis į pietvakarius nuo Liudvinavo gyvenvietės, dešiniajame Sūduonios upės krante, dar vadinamas Lapiakalniu, nes jame daug olų. Lapės ten ir dabar gyvena. Piliakalnio šlaitai nelabai statūs (4–7 m), aikštelė 25–30 m ilgio ir 15 m pločio. Piliakalniu naudotasi I tūkstantmetyje.

Želsvelės kolūkio pietiniame pakraštyje, netoli Buktos miško ir Kapsuko–Alytaus kelio, plyti Žaltyčio ornitologinis draustinis (nuo 1960 m.), užimantis 380 ha plotą. Ežeras žemais, pelkėtais krantais. Žaltyčio puošmena — gulbės. Čia jos peri nuo 1942 m. Veisiasi ūpinės žuvėdros, įvairių rūšių antys. Ežere yra du didžiųjų baublių lizdai. Paežerėje ir pievose peri perkūno oželiai ir tilvikai. Perskridimo metu Žaltytyje apsistoja tūkstančiai žąsų.

MEŠKUČIŲ APYLINKĖ

Meškučių apylinkė prieina prie Kapsuko vakarinės ir pietrytinės dalies. Vakarinėje dalyje ji ribojasi su kaimyniniu Vilkaviškio rajonu. Rytiniu pakraščiu teka Šešupė, iš vakarų į rytus — jos intakai Sūduonia ir Gulbinas. Pietrytine apylinkės dalimi eina Kapsuko—Kalvarijos, Turgalaukio—Vilkaviškio keliai. Per apylinkę nutiestas Kapsuko—Alytaus geležinkelis.

Apylinkės teritorija užima 94 km². Čia įsikūrę 3 ūkiai: Kapsuko ir Sūduvos kolūkiai bei Agroprekybinis tarybinis ūkis-technikumas. Reljefas daugiausia lygus, mažai banguotas. Didžiausias banguotumas Agroprekybinio tarybinio ūkio-technikumo Stebuliškių skyriaus Akmenynų sektoriuje. Čia ir akmenuotumas didžiausias.

Ilgą laiką apylinkės centras buvo Vidgirių kaime. Gyventojų patogumui 1983 m. administracinis centras perkeltas į Meškučių (Agroprekybinio tarybinio ūkio-technikumo) centrinę gyvenvietę. Meškučių kaimas — didžiausias apylinkėje. Geras susisiekimas su rajono centru (6 km).

Apylinkė garsi žemės ūkio laimėjimais. Sūduvos ir Kapsuko kolūkiai ekonomiškai vieni iš stipriausių rajone. Už 1984 m. gyvulininkystės ir augalininkystės laimėjimus Sūduvos kolūkis apdovanotas LTSR Ministrų Tarybos ir Respublikinės Profesinių Sąjungų Tarybos pereinamąja Raudonąja vėliava.

Kapsuko kolūkyje intensyvi ir augalininkystės, ir gyvulininkystės produktų gamyba.

TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodos paviljone „Galvijai“ iš 1985 m. eksponuotos karvės Silva per metus primelžta 7735 kg pieno — tris kartus daugiau negu vidutiniškai šalyje. Rūpestingai prižiūrimose lygumose gerai dera cukriniai runkeliai. Už cukrinių runkelių auginimą kolūkis išgarsėjo šalyje. 1983 m. ir 1984 m. jis apdovanotas TSRS žemės ūkio ministerijos ir Žemės ūkio darbuotojų profsąjungos centro komiteto pereinamąja Raudonąja vėliava. Šio kolūkio patirtis 1985 m. buvo demonstruojama TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodoje.

Agroprekybinis tarybinis ūkis-techniku-

Akmuo su iškalta pėda ir įvairiais ženklais — archeologijos paminklas

mas — vienintelis rajone specializuotas daržininkystės ūkis. Ūkio daržovėmis aprūpinami Kapsuko miesto ir apylinkių gyventiečių pirkėjai. Netoli Kapsuko esančiame ūkio sode dera obuoliai ir slyvos. Ūkyje praktiką atlieka technikum mokslėiviai. Būsimieji zootechnikai ištisus metus prižiūri ir melžia 200 karvių.

Iš šios apylinkės kilę nemaža žymių žmonių. Stebuliškių kaime gimė S. Matulaitis — LSDP I suvažiavimo delegatas. Jis kartu su V. Kapsuku 1906—1907 m. Vilniuje redagavo socialistinius laikraščius „Naujoji gadynė“, „Skardas“. Tame pačiame kaime gimė ir augo J. Kriščiūnas — agronomas augalininkas ir bitininkas, LTSR nusipelnęs mokslo veikėjas. Gulbiniškių kaime 1864 m. gimė Antanas Vilkutaitis-Keturakis — pirmosios lietuvių komedijos „Amerika pirtyje“ autorius, įvairiais slapyvardžiais bendradarbiavęs „Ūkininke“, „Varpe“, „Vienybėje lietuvininkų“. Kai kurių literatūros istorikų nuomone, „Amerikos pirtyje“ pagrindinis autorius — Antano brolis Juozas Vilkutaitis (g. 1869 m.), o Antanas tik pagalbininkas ar bendraautoris.

Balsupių kaime yra respublikinės reikšmės IV—V tūkstantmečio pr. m. e. archeologijos paminklas — akmens amžiaus stovykla. Ji yra šalia Kapsuko kolūkio centri-

nės Balsupių gyvenvietės, Galubalio durpyne. Tai ežerinės kilmės žemapelkė. Durpyne rastas raginis kaltelis, žeberklo dalis su retomis ir tankiomis užbraizdomis, akmens kirvukas. Čia 1975 m. pastatyta paminklinė lenta.

Kairėje Kapsuko—Balsupių kelio pusėje, apie 70 m į šiaurės vakarus nuo Galubalio pelkės, šalia Juozo Bujausko sodybos, yra akmuo su pėdos įspaudu, o aplink jį — įvairių ženklų. Vietos gyventojai pasakoja, jog tie ženklai — tai iškaltas Balsupių kaimo planas. Akmuo pilkai rusvos granito spalvos, jo ilgis 110 cm, plotis 80 cm, aukštis 55 cm. Prie akmens pritvirtinta paminklinė lenta.

Prie pat šių archeologijos paminklų, į vakarus nuo Balsupių gyvenvietės, Kapsuko kolūkio žemdirbiai kartu su kaimyninio Vilkaviškio rajono Keturvalakių kolūkio žemdirbiais užtvėnkė Rausvės upelį ir įsirengė bendrą ežerą su puikiais pliažais. Panašus dirbtinis ežeras su poilsia viete įrengtas ir šalia centrinės Sūduvos kolūkio Valavičių gyvenvietės, buvusioje pelkėje.

Už 1,5 km į pietus nuo Kapsuko miesto, netoli Agroprekybinio tarybinio ūkio-technikumo Kumelionių gyvenvietės ir joje esančios Remonto statybos valdybos, Šešupės kairiajame krante stūkso Kumelionių piliakalnis.

SANGRŪDOS APYLINKĖ

Sangrūdų apylinkė — pasienio apylinkė. Ji yra pietiniame rajono pakraštyje, ribojasi su Lenkijos Liaudies Respublika, Liubavo ir Kalvarijos apylinkėmis, Lazdijų rajonu.

Apylinkėje yra 3 kolūkiai: Sangrūdų, P. Cvirkos ir „Pasieniečio“. Jos centras — Sangrūdų kolūkio Sangrūdų gyvenvietė. Nuo jos iki rajono centro — 30 km, iki artimiausio miesto — Kalvarijos — 10 km.

Sangrūda — senas kaimas. Jis Vilniaus vyskupystės aprašyme minimas 1744 m. XIX a. jame buvo palivarkas, kuris priklausė Mockavos dvarui. Dabar šiame kaime esanti gyvenvietė viena gražiausių apylinkėje. Čia įsikūrusi vidurinė mokykla, vaikų lopšelis-darželis, ryšių skyrius, taupomoji kasa, parduotuvė, ambulatorija, veterinarijos apylinkė, buitinio gyventojų aptarnavimo punktas.

Sangrūdų apylinkės kolūkių žemės (8433 ha) ne itin dosnios. Daug čia kalvų kalvelių ir akmenų. Dalį kolūkio žemės (107,9 ha) užima Žaltyčio girininkijos miškai. Žvyringose vietose įrengti Kapsuko rajono statybos organizacijos žvyro karjerai.

Per Sangrūdų gyvenvietę, tarp kalvų, beveik nedarydama vingių, teka Gazda. Vietiniai gyventojai šį upelį vadina Mėlyne, Šaltyнка. Jis išteka iš Lenkijos Liaudies Respublikos teritorijos. Gazda labai šalti-

niuota, todėl čia, vieninteliame rajono upelyje, mėgsta veistis upėtakiai. Gausu ir bebrių. Už 2,5 km nuo apylinkės centro prie Gazdos buvo įrengtas malūnas, kuris 1907 m. sudegė, o vietoj jo pastatytas didelis mūrinis malūnas, dabar čia erdvi žemdirbių svertinė.

Rytiniu apylinkės pakraščiu teka Kirsna. Per Vaiponiškės kaimą, esantį netoli Lenkijos sienos, vingiuoja Vaiponė.

Už 3,5 km nuo Sangrūdų Trumpalių kaimo link tyvuliuoja Liulėnčios ežeras. Jo ilgis 160 m, plotis 100 m, gylis 2—5 m. Anksčiau jis buvo kelis kartus didesnis. Ežero krantai apaugę nendrėmis, viksvomis, alksniais ir gluosniais.

Už 4 km nuo Sangrūdų, Zovados kaime, stūkso vietinių gyventojų legendomis apdailuotas Piesčiakalnio piliakalnis, sudarytas iš dviejų kalvagūbrių, kuriuos skiria 20 m pločio griovys.

Navininkų kaimo pietiniame pakraštyje yra respublikinės reikšmės Navininkų piliakalnis. Išlikusi tik vakarinė ir šiaurės vakarinė dalis, kita piliakalnio dalis nukasta.

Netoli Mockų gyvenvietės ir buvusio Mockavos dvaro tebėra dalis Mockavos pelkės. Buvusioje kelių hektarų pelkėje veisiasi paukščiai.

Per Rūdninkų kaimą, esantį 4 km į šiaurės vakarus nuo Sangrūdų, Pirmojo pasaulinio karo metais ėjo fronto linija. Apie daugybę čia žuvusių kareivių primena paminklas — rusų ir vokiečių kapas.

SASNAVOS APYLINKĖ

Sasnavos apylinkė — viena iš didžiausių rajone. Ji užima 14 253 ha plotą. Apylinkės teritorija nutįsusi per visą rajono plotį nuo Vilkaviškio rajono iki Prienų rajono. Per Sasnavos apylinkę eina valstybinės reikšmės Kauno—Kapsuko kelias, Kazlų Rūdos—Kapsuko geležinkelis.

Apylinkėje yra 4 kolūkiai. Juose augiami javai, cukriniai runkeliai. Daug pelno gaunama iš gyvulininkystės.

Sasnavos apylinkės centras — Sasnava. Tai Sasnavos kolūkio centrinė gyvenvietė. Ji yra netoli Kauno—Kapsuko kelio, iki rajono centro — 13 km. Sasnava žinoma nuo XIX a. pradžios. 1905 m. gegužės 1 d. čia valstiečiai surengė demonstraciją, 1916 m. pradėjo veikti kovos su okupantais pagrindinė kuopelė. 1919—1950 m. Sasnava buvo valsčiaus centras.

Didžiojo Tėvynės karo metais sasnavietis, Sasnavos valsčiaus vykdomojo komiteto sekretorius Juozas Mikalavičius priklausė K. Stankevičiaus vadovaujamai antihitlerinei organizacijai, veikusiai Marijampolėje. Jis rinko jai ginklus, platino antihitlerinius atsisaukimus. J. Mikalavičiaus namuose buvo spausdinamas antifašistinis laikraštis „Į kovą“.

Pergalės dieną nestinga Didžiojo Tėvynės karo dalyvių, žuvusių karių artimųjų iš Armėnijos, Rostovo prie Dono ir kitų Tarybų Sąjungos kėmpelių Sasnavos karių

kapinėse. Čia palaidota apie 400 karių. 1947 m. pastatytas obeliskas.

Sasnavoje yra pastatas, kuriame buvo įsikūręs 1-osios aviacijos armijos, Didžiojo Tėvynės karo metais kartu su Normandijos—Nemuno pulku naikinusios fašistų lėktuvus, štabas.

Dabar Sasnava — sparčiai auganti gyvenvietė. Daugiausia namų pastatyta per pastarąjį dešimtmetį. Bene gražiausias iš jų — ambulatorijos pastatas. Ji moderniausia rajone. Šioje gydymo įstaigoje puikiai įrengti vaikų, fizioterapijos, stomatologijos, moterų konsultacijos kabinetai, laboratorija. Čia įsikūrusi ir vaistinė. Sasnavoje taip pat

Antanavo koplyčia

yra erdvi vidurinė mokykla, vaikų lopšelis-darželis, buitinio gyventojų aptarnavimo paviljonas, valgykla, ryšių skyrius. Garsūs kultūros namai. Sasnaviečiai 1985 m. vykusioje respublikinėje liaudies tradicijų ir švenčių apžiūroje „Darbo rankos viską gali“ pripažinti geriausiais.

Pro Sasnavą teka Šešupės intakas — Sasna. Ji išteka iš Varnabūdės miško. Sasnos intakai — Valčiuva, Utalina, Uosupėlis.

Apylinkės kolūkiai užima 10 730 ha plotą. Didžiausias — Lygumų kolūkis. Pagrindinė jo gamybos kryptis — galvijininkystė. Ūkyje esantis Antanavo galvijų penėjimo kompleksas didžiausias ne tik apylinkėje, bet ir rajone.

Šalia komplekso — Antanavo gyvenvietė, įsikūrusi 4 km į rytus nuo Pilviškių, abiejose Vilkaviškio—Kauno kelio pusėse. Buvusiame Antanavo dvaro parke, tarp didžiulių medžių, yra išlikusi sena koplyčia. Ji 1861—1863 m. sukilimo šiame krašte prieš caro valdžią liudytoja. Koplyčioje sukilėliai slėpdavo ginklus. Netoli Antanavo esančiame Čystos Būdos kaime 1863 m. vasario 2 d. sukilėlių būrys susikovė su generolo I. Suchodolskio vadovaujamais trimis husarų eskadronais. Tai buvo vienas iš pirmųjų 1863 m. sukilimo Lietuvoje mūšių.

Antanavo parko pakraštyje veikia Spirito gamykla, priklausanti „Stumbro“ gamy-

biniam susivienijimui. Be pagrindinės produkcijos, įmonė gamina sausą giros koncentratą.

Netoli Antanavo Didžiojo Tėvynės karo metais bazavosi prancūzų armijos pulkas „Normandija—Nemunas“. Būdami Antanave, prancūzų lakūnai dalyvavo 59 oro mūšiuose ir numušė 110 priešo lėktuvų. Už sėkmingus mūšius Lietuvoje, už patikimą kariuomenės apsaugą tuo metu, kai ji forsavo Nemuną, Normandijos aviacijos pulkui buvo suteiktas Nemuno vardas.

Tarp Antanavo ir Vinčų esančiame didžiuliam Šešupės vingyje, Gavaltuvos kaime, yra didžiausias (110 ha) tvenkinys. Čia 1957 m. buvo pastatyta hidroelektrinė. Dabar čia prieglobstį randa gulbės ir kiti vandens paukščiai.

Puskelniai — darbininkų gyvenvietė, esanti prie Kauno—Kapsuko kelio. Nuo šios gyvenvietės iki Kapsuko — 6 km. Čia įsikūręs „Sūduvos“ statybinių medžiagų gamybinio susivienijimo drenažo vamzdelių cechasis. Jame taip pat gaminamos ir plytos. Puskelnių kaimo vakariniu pakraščiu teka Šešupė. Jos dešiniąją pakrantę papuošė kapsukiečių kolektyviniai sodai. Šešupė skiria Sasnavos apylinkę nuo Šunskų apylinkės.

Rytiniame apylinkės pakraštyje plyti Varnabūdės miškas. Plotas — 5395 ha. Girtyje įsikūrę nemažai kaimų.

ŠUNSKŲ APYLINKĖ

Pro naujausią Kapsuko miesto Mokolų mikrorajoną kelias veda į priemiestinę Šunskų apylinkę, kuri rytinėje ir šiaurinėje dalyje ribojasi su Šešupe, o vakaruose — su Vilkaviškio rajonu. Pietiniu pakraščiu eina valstybinės reikšmės Vilniaus—Kalininingrado kelias. Apylinkėje — Lenino ordino I. Černiachovskio ir I. Laukaitytės kolūkiai, užimantys 4941 ha plotą.

Ši apylinkė išsiskiria reikšminga revoliucine praeitimi, todėl čia daug turistų.

Revoliuciniais įvykiais garsus apylinkės centras, kuriame įsikūrusi I. Laukaitytės kolūkio gyvenvietė. Joje — devynmetė mokykla, ambulatorija, kultūros namai, biblioteka, parduotuvė, ryšių skvrius, valgykla, vaikų lopšelis-darželis. Nuo Šunskų iki Kapsuko — 10 km. Šunskų kaimas įsikūrė XVIII a. viduryje. 1795 m. pastatyta akmeninė hažnyčia, o jai sugriuvus, 1865 m. — mūrinė. Istoriniuose šaltiniuose minima, kad čia 1839 m. buvusi mokykla. 1867 m. atidarytoje valdinėje mokykloje mokėsi 76 vaikai. XIX a. ir XX a. pirmojoje pusėje Šunskai — valsčiaus centras.

Šunskuose 1905 m. vyko valstiečių bruzdėjimai prieš caro valdžią. Vietos gyventojai čia kelis kartus buvo užpuolę parduotuvę, padegę vaito namus. Revoliucingai nusiteikę valstiečiai 1905 m. gruodžio 16 d. savavališkai išsirinko valsčiaus valdybą. Čia 1905 m. revoliucinę mintį skleidė V. Kapsukas. Pasilypėjęs ant akmens, lig šiol priglu-

dusio prie šventoriaus, jis kreipdavosi į Šunskų ir aplinkinių kaimų gyventojus, ragindamas juos į kovą. Revoliucionieriai dažnai rinkdavosi netoliese esančiame Vekeriotiškės kaime, Mikulių troboje.

Audringi Rusijos įvykiai dar labiau sužadino šunskiečių revoliucingumą. Ypač jį padėjo stiprinti 1918 m. iš Rusijos grįžęs Spalio revoliucijos įvykių dalyvis, buvęs šio kaimo siuvėjas Vincas Janušauskas. Jis kaimynams papasakojo apie naują gyvenimą Rusijoje, juos supažindino su komunistiniais laikraščiais, gautais iš V. Kapsuko. Šių susitikimų metu gimė sumanymas įkurti Mikulių komunistinę kuopelę.

Čia vyko LKP I konferencija

Beveik tuo pat metu iš Rusijos grįžęs valstietis Juozas Bartuška sukūrė Užbalių partinę kuopelę, kurios nariai posėdžiaudavo jo sodyboje. Užbalių ir Mikulių kaimų kuopelės bendradarbiavo. Janušauskų ir Bartuškų sodybose dažnai rinkdavosi jų bendraminčiai: K. Sarpalius, O. Plečkaitienė, J. Zonelis, P. Kalėda, M. Vaitiekūnas.

Užbalių kaime, J. Bartuškos sodyboje, 1918 m. rugsėjo mėnesį buvo susirinkę Suvalkių ir Panevėžio rajonų partinių organizacijų atstovai. Rugsėjo 15 d. čia įvyko nelegali Lietuvos Komunistų partijos pirmoji konferencija. Joje dalyvavo 20 delegatų su sprendžiamuoju balsu. Tarp delegatų buvo S. Kirvelaitis, J. Gabrys, J. Voveraitis, J. Zonelis, P. Lingys, J. Bartuška, K. Klorys, B. Mickevičius, V. Grybas. LKP I konferencija pasmerkė Lietuvos buržuazines ir smulkiaburžuazines partijas, nutarė savo veikloje vadovautis RKP(b) programa, jos taktiką pritaikyti Lietuvoje. Konferencijos pasiūsti delegatai užmezgė ryšius su Vilniuje veikusiu Laikiniu Centro Biuru.

Gyvenamasis namas, klėtelė, kurioje vyko konferencija, ir kiti J. Bartuškos sodybos pastatai restauruoti. 1958 m. konferencijai atminti prie gyvenamojo namo prikalta memorialinė lenta.

Po konferencijos dar labiau suaktyvėjo Šunskų krašto partinių kuopelių veikla. Jų iniciatyva buvo įkurta Darbininkų ir valstiečių taryba, įsteigta žemės ūkio darbininkų organizacija, suorganizuotas ginkluotas darbininkų ir valstiečių būrys, įsteigta komjaunimo kuopelė. 1921 m. balandžio mėnesį

Marijampolės apskrities žvalgyba areštavo aktyviausius Mikulių kuopelės narius, tarp jų ir LKP I konferencijos delegatą Juozą Janušauską. Po didelių kankinimų Kauno sunkiųjų darbų kalėjime 1922 m. gruodžio pabaigoje jis mirė. Kovotojo laidotuvis Marijampolėje virto darbo žmonių demonstracija.

Pietiniame Šunskų gyvenvietės krašte, prie asfaltuoto kelio, stovi rūpestingai suremontuotas medinis namelis. Jame gyveno trys seserys, bebaimės kovotojos, revoliucinio judėjimo dalyvės Izabelė, Adelė Laukaitytės bei Didžiojo Tėvynės karo partizaninio judėjimo dalyvė Elžbieta Laukaitytė.

Izabelė Laukaitytė buvo LKJS Marijampolės rajono komiteto sekretorė. Už revoliucinę veiklą buvo nuteista 4 metus kalėti. 1940–1941 m. ji — LKP(b) Marijampolės apskrities komiteto skyriaus vedėja, 1943–1944 m. mokytojo Debiosų (Udmurtios TSR) lietuvių vaikų namų mokykloje, 1941–1946 m. — TSRS Aukščiausiosios Tarybos deputatė. 1948 m. kovo 23 d. ją nužudė buržuaziniai nacionalistai.

Mokytoja Adelė Laukaitytė už revoliucinę veiklą 1928 m. buvo pašalinta iš Marijampolės mokytojų seminarijos. Mirė 1930 m. spalio 9 d. Kauno kalėjime.

Elžbieta Laukaitytė 1943–1944 m. buvo partizanų ryšininkė Vilkaviškio apskrityje. Ją netoli gimtinės, Grybinės kaime, 1946 m. birželio 4 d. iš pasalų nužudė buržuaziniai nacionalistai. Čia tą dieną susirėmimo metu žuvo dar 20 tarybinių aktyvistų. Jiems atminti 1977 m. žuvimo vietoje, prie Kapsu-

ko—Šunskų kelio, pastatytas paminklas. Jo autorius — Jonas Dulinskas.

Pietiniame Šunskų miško pakraštyje yra kapinės, kuriose ilsisi 1700 įvairių tautybių tarybinių žmonių. Čia juos iš Marijampolės 1941 m. atvarė vokiečių okupantai ir vietiniai buržuaziniai nacionalistai. Nužudytiesiems pastatytas obeliskas. 400 nekaltų žmonių krauju sulaistyta ir netoli šio miško esanti Rudžių giraitė.

Šunskų miškas, esantis apylinkės viduryje, užima 2241 ha plotą. Šiame miške iškūręs valstybinis medžioklės ūkis. Jame veisiami retesni paukščiai ir žvėreliai. Kasmet fermoje išperinama po keliolika tūkstančių fazanų ir kelis šimtus laukinių didžiųjų ančių. Dalis paukščių išleidžiama į medžioklės plotus.

Nuo Šunskų miško iki Kapsuko miesto nusidriekę derlingi I. Černiachovskio kolūkio laukai. Ūkio žemės įvertintos net 60 boniteto balų — daugiausia rajone. Puikių rezultatų pasiekama ne vienais kitais metais, o kasmet. Už gerus žemės ūkio kultū-

rų derlius brigadininkui Lenino ordininkui Juliui Dumbliauskui 1982 m. paskirta TSRS valstybinė premija. Jo darbo patirtis nušviesta kolūkio kontoroje esančiame darbo šlovės kambaryje. Čia taip pat įrašytos Socialistinio Darbo Didvyrių — buvusio I. Černiachovskio kolūkio valdybos pirmininko, LTSR nusipelnusio žemės ūkio darbuotojo V. Adomavičiaus ir melžėjos R. Launikonienės — pavardės.

Už puikius 1984—1985 m. žiemos laikotarpio pasiektus gyvulininkystės rezultatus ūkis pripažintas nugalėtoju ir apdovanotas LKP CK, LTSR Ministrų Tarybos, Lietuvos Respublikinės Profesinių Sąjungos Tarybos ir LLKJS CK garbės raštu.

I. Černiachovskio kolūkio centras — Mokolų gyvenvietė, įsikūrusi prie pat Kapsuko miesto, kairiajame Šešupės krante. Anksčiau gyventojai Mokolų kaimą skirstydavo į atskiras dalis ir vadindavo Mokolų Senkaimiu, Mokolų Naujiena, Cevynkaimiu, Dzūkakalniu.

TRAKIŠKIŲ APYLINKĖ

Trakiškių apylinkė — priemiestinė. Ji prieina prie Kapsuko miesto šiaurinės ir rytinės dalies. Per apylinkę eina valstybinės reikšmės Vilniaus—Kalininingrado ir Kapsuko—Daugpilio keliai, Kauno—Kapsuko geležinkelis. Vakariiniu apylinkės pakraščiu vingiuoja Šešupė, išteka Valčiuva.

Apylinkė užima 11 591 ha plotą. Yra 2 ūkiai. Vienoje Kapsuko—Prienu kelio pusėje įsikūręs „Pavasario“ kolūkis, kitoje — Sudavijos valstybinis žirgynas.

Šios apylinkės centras — „Pavasario“ kolūkio Trakiškių gyvenvietė. Anksčiau Trakiškių gyvenvietė buvo „Pavasario“ kolūkio centras, bet prieš kelerius metus jis įkurtas Baraginės kaime.

Baraginės gyvenvietė beveik plyname lauke išaugo per dešimtąjį ir vienuoliktąjį penkmečius. Ji — pavyzdys, kaip reikia įrengti modernų, šiuolaikinį kultūros, prekybos ir buitinio aptarnavimo kompleksą. Gyvenvietei stigo žalumos, todėl dvyliktąjį penkmetį imta įgyvendinti kompleksinį jos apželdinimo projektą. „Pavasario“ kolūkio žemės derlingos. Išskirtinis ūkio bruožas: nuo seno čia mėgstama auginti gėles. Iš gėlininkystės ir daržininkystės kolūkis kasmet gauna papildomai po kelis šimtus tūkstančių rublių pajamų.

Trakiškių apylinkę po respubliką ir už jos ribų išgarsino Sudavijos valstybinis žirgynas (įkurtas 1950 m.). Čia auginami Lietuvos sunkieji ir grynakraujai jojamieji ark-

liai. Ūkis sąjunginiuose ir respublikiniuose žirgininkystės konkursuose ne kartą tapo prizininku. Apdovanojimų pelnė ir raiteliai. Jie sėkmingai pasirodė tarptautinėse varžybose Lenkijoje, Vengrijoje.

Ūkio centras — buvusio medelyno soduose paskendusio Patašinės gyvenvietė.

Už 12 km į rytus nuo Kapsuko, prie to paties kelio, — Igliškėliai, kita didelė šio ūkio gyvenvietė. Igliškėlių kaime veikė LKP ir LKJS pagrindinės kuopelės. Čia Didžiojo Tėvynės karo metais hitlerininkai, padedami vietos buržuazinių nacionalistų, nužudė valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininką J. Bacevičių, Marijampolės žemės ūkio skyriaus vedėją S. Bagdonavičių, žemės ūkio komisijos narį M. Simonaitį, nemažai kitų Tarybų valdžios aktyvistų.

Uosinės kaimas — revoliucinio judėjimo Lietuvoje veikėjos Michalinos Meškauskienės gimtinė. M. Meškauskienė 1939 m. rugsėjį suorganizavo Lietuvos antifašistinio liaudies fronto komitetą, kartu su kitais Liaudies teisių gynimo komiteto vardu leido liaudies fronto laikraštį „Už liaudies teises“ ir jį redagavo.

Netoli Igliškėlių, pietrytinėje žirgyno dalyje, už pagrindinių arklių ganyklų, prasižėdė didžiausia rajono pelkė, įdomus gamtos kampelis. Tai Amalva, užimanti 3414 ha plotą. Ši pelkė susidarė užžėliant ledyninės kilmės ežerui. Jo liekana — pelkės šiaurės rytinėje dalyje telkšas dabartinis Amalvo ežeras, negilus, bet sunkiai prieinamas. Tačiau žvejų nestinga, nes čia gausu lynų, raudžių ir lydekų. Ežeras buvo 17 kartų dides-

nis negu dabar. Į ežerą įteka Šlavantos upė, o išteka Amalvė, Dovinės intakas.

Šalia „Pavasario“ kolūkio ir Kapsuko miesto rytinės dalies įsikūrusi Kapsuko tarp-
rajoninė veislininkystės įmonė. Tai viena iš geriausių tokio profilio įmonių respubliko-

je. 1984 m. jos direktoriui, žemės ūkio mokslų kandidatui V. Lenkučiui ir vyriausiajam zootechnikui B. Ilgūnui paskirta Lietuvos TSR valstybinė premija. Įmonėje rengiami sąjunginiai ir respublikiniai seminai.

KAI KURIE RESPUBLIKINĖS IR VIETINĖS REIKŠMĖS KULTŪROS PAMINKLAI KAPSUKO RAJONE

ISTORIJOS PAMINKLAI

1. Sodyba, kurioje vyko LKP I konferencija
2. „Jūros“ partizanų būrio žeminė
3. Rašytojo Kazio Borutos tėviškė
4. Rašytojo Antano Venclovos tėviškė

ARCHEOLOGIJOS PAMINKLAI

1. Menkupių piliakalnis
2. Naujienėlės piliakalnis
3. Piliakalnių piliakalnis
4. Varnupių piliakalnis
5. Šakališkių piliakalnis
6. Liudvinavo piliakalnis
7. Padovinio piliakalnis
8. Akmuo su iškalta pasaga
9. Akmuo su iškalta pėda ir įvairiais ženklais
10. Akmens amžiaus stovykla IV—V tūkstantmečio pr. m. e.

ARCHITEKTŪROS PAMINKLAS

1. Antanavo koplyčia (XVIII a.), kurioje 1861—1863 metų sukilimo dalyviai slėpė ginklus

DAILĖS PAMINKLAI

1. Skulptūrinė Nukryžiuotojo grupė (XIX a., medis)
2. Monstrancija (XVII—XIX a., metalas)

Šunskų apyl., Užbalių k.
Kazlų Rūdos apyl., Agurkiškės g.-ja,
Jūrės upelio pakrantė
Liudvinavo apyl., Kūlokų k.
Liubavo apyl., Trempinių k.

Jurgežerių apyl., Menkupių k.
Jurgežerių apyl., Naujienėlės k.
Jurgežerių apyl., Papiliakalnių k.
Igliaukos apyl., Varnupių k.
Igliaukos apyl., Šakališkių k.
Liudvinavas
Liudvinavo apyl., Padovinio k.
Igliaukos apyl., Varnupių k.
Meškučių apyl., Balsupių k.
Meškučių apyl., Balsupių k.

Sasnavos apyl., Antanavo k.

Gudelių apyl., Riečių bažnyčia

Liudvinavo apyl., Liudvinavo bažnyčia

KAPSUKO RAJONO CENTRO — KAPSUKO MIESTO INFORMACIJA

LKP miesto komitetas	I. Černiachovskio 23	5-42-55
Rajono LDT vykdomasis komitetas	I. Černiachovskio 17	5-42-65
Miesto LDT vykdomasis komitetas	K. Poželos a. 1	5-42-25
„Sūduvos“ viešbutis	K. Poželos a. 11	5-39-70
Geležinkelio stotis	Stoties 2	5-23-44
Autobusų stotis	Vilniaus 3a	5-13-33
Aerouosto bilietų kasa	Laisvės 14	5-14-98
Ryšių mazgas, telegrafas	K. Poželos 9	5-37-17
Ekskursijų biuras	Gedimino 7	5-18-04
Vaikų ekskursinė turistinė bazė	B. Fušinio 28	5-27-95
„Sūduvos“ restoranas	K. Poželos 12	5-27-01
„Draugystės“ restoranas	Jaunimo 2	5-81-61
„Žiburėlio“ svetainė	Z. Angariečio 15	5-49-52
„Jaunystės“ kavinė	I. Černiachovskio 43	5-02-63
„Midaus rago“ valgykla	K. Poželos a. 7	5-35-92
Rajono kultūros namai	I. Černiachovskio 29	5-08-73
Miesto kultūros namai	I. Laukaitytės 2	5-08-26
Centrinė biblioteka	I. Černiachovskio 20	5-18-62
„Pergalės“ kino teatras	Z. Angariečio 13	5-47-87
Kraštotyros muziejus	I. Černiachovskio 31	5-07-54
Knygynas	Laisvės 13	5-47-91
Centrinė vaistinė	Z. Angariečio 62	5-80-34
Poliklinika	Laisvės 19	5-42-12
Centrinė ligoninė	Palangos 1	5-26-32
Degalinė	Kauno plentas	5-18-91
Degalinė individualiam transportui	Vasaros g-vė	5-59-25
Autoserviso stotis	Z. Angariečio 139	5-04-76
Buitinis gyventojų aptarnavimo kombinatas	I. Černiachovskio 18	5-49-71
Universalinė parduotuvė „Gulbė“	K. Poželos a. 10	5-42-80
Centrinė taupomoji kasa	Laisvės 16	5-12-64

TURINYS

Trumpai apie rajoną	3
Kapsukas — rajono centras	8
Rajono apylinkės	14
Ažuolų Būdos apylinkė	14
Gudelių apylinkė	16
Igliaukos apylinkė	17
Jurgežerių apylinkė	21
Kalvarijos apylinkė	24
Kazlų Rūdos apylinkė	32
Liubavo apylinkė	40
Liudvinavo apylinkė	42
Meškučių apylinkė	48
Sangrūdų apylinkė	50
Sasnavos apylinkė	51
Šunskų apylinkė	53
Trakiškių apylinkė	56
Kai kurie respublikinės ir vietinės reikš- mės kultūros paminklai Kapsuko rajone	57
Kapsuko rajono centro — Kapsuko miesto informacija	58

Kneizevičius G.

Kn21 Kapsuko rajonas.— V.: Mintis, 1988.— 60 p.: iliustr.

ISBN 5—417—00098—1

Tai pasakojimas apie lygumų kraštą — Kapsuką, jo apylinkes ir Kazlų Rūdos bei Kalvarijos miestus. Skaitytojas supažindinamas su garsia rajono istorine ir revoliucine praeitimi, kuri susijusi su V. Mickevičiaus-Kapsuko ir kitų revoliucionierių vardu. Pasakojama apie respublikoje nuo seno dideliais derliais garsėjanti šio krašto žemės ūkį. Pateikiama žinių apie ekonominį ir kultūrinį gyvenimą, ateities perspektyvas.

K 4205000000—103
M851(08)—ЕЕ 85—87

BBK 26.89(2L)
MBBK 91(TL)

Грацюс Кнейзевичюс

КАПСУКСКИЙ РАЙОН

На литовском языке

Издательство «Минтис» ЛитССР, г. Вильнюс, 1988

Gracius Kneizevičius

KAPSUKO RAJONAS

Fotografijos Antano Vasinausko, Vytauto Zukausko
ir Jono Danausko

Redakcijos vedėjas Vytautas Visockas

Redaktorė Birutė Anaitienė

Dailininkė Laima Skerstonaitė

Schema braižė Eugenijus Savickas

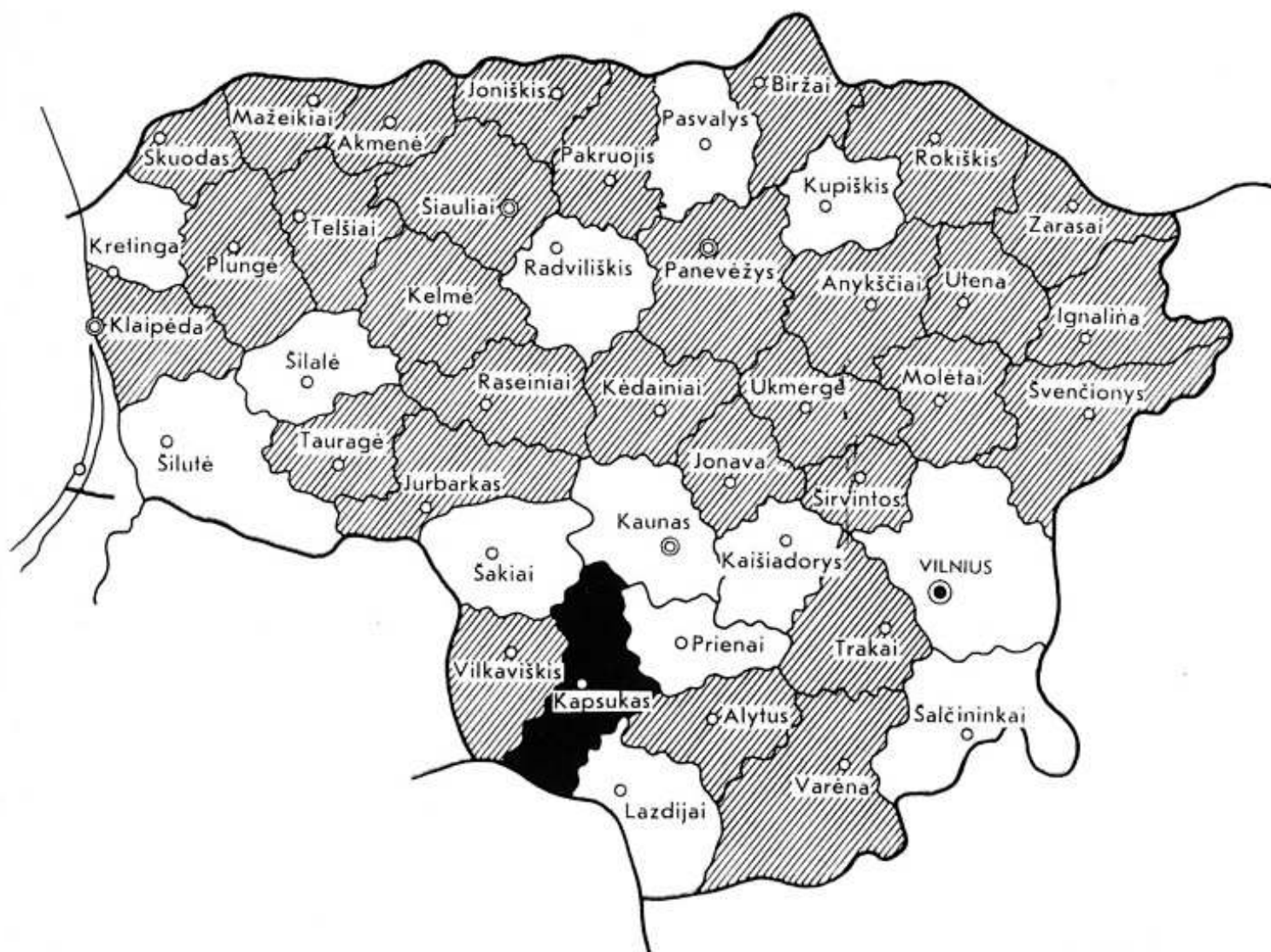
Meninis redaktorius Romas Dubonis

Techninė redaktorė Birutė Adomaitienė

Korektorės: Marijona Rėzienė, Nijolė Gineitienė

ИБ № 3518

Duota rinkti 1987 03 05. Pasirašyta spaudai 1988 04 13.
LV 17057. Formatas 70×108¹/₂₄. Popierius kreidinis.
Garnitūra „Baltika“, 9 punktų. Iškilioji spauda. 3,5
sąl sp. l. 18,39 sąl. spalv. atsp. 3,91 apsk. leid. l.
Tiražas 15000 egz. Užsakymas 1866. Kaina 75 kp.
Leidykla „Mintis“, 232600 Vilnius, Z. Sierakausko 15.
Spaudė K. Poželos spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedi-
mino 10.

Schemoje štrichu žymimi jau aprašyti rajonai

Marijampolės Petro Kriaučiūno
viešoji biblioteka

000051059

K 908(474.5) /
Kn-21

75 кр

